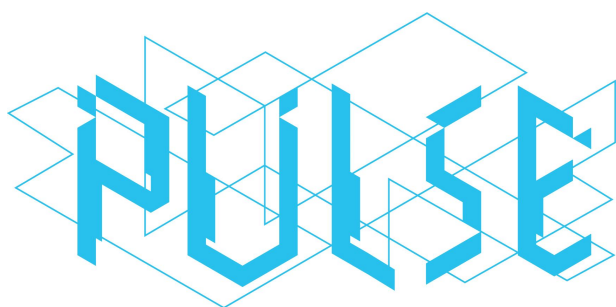

TRANSITIENETWERK CULTUUR

Cultuur & Transitie

Aanbevelingen ten behoeve van de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Media en Brussel

Redactie:
Elke De Beukelaer
Eva Peeters

Juni 2016

Vlaanderen
verbeelding werkt

Inhoudsopgave

Cultuur & Transitie	1
1. Pulse Transitienetwerk Cultuur	4
2. Situering dossier	4
3. Methodologie	5
4. Maatschappelijke context	8
5. Beleidscontext	9
5.1. Internationale beleidskaders	9
5.2. Federale en Vlaamse beleidskaders	11
6. Cultuur en rechtvaardige duurzaamheid	13
6.1. Een terugblik op de bijdrage van de sociaal-culturele, erfgoed en kunstensector	13
Sociaal-cultureel werk	13
Erfgoed	14
Kunsten	14
Cross-sectorieel	15
7. Toekomstvisie: Cultuur als motor voor Transitie	18
8. Een duurzaamheidsagenda voor de cultuursector voor de periode 2017-2020	22
9. Jeugd en Media & rechtvaardige duurzaamheid	23
9.1. Een terugblik op de bijdrage van de jeugdsector	23
9.2. Een terugblik op de bijdrage van de mediasector	24
10. Een beleidsagenda voor de Minister van Cultuur, Jeugd, Media en Brussel voor de periode 2016 – 2019	26
10.1. Algemene beleidsaanbeveling	26
10.2. Aanbevelingen met betrekking tot het Vlaamse Cultuurbeleid	26
10.3. Aanbevelingen met betrekking tot het Vlaamse Jeugdbeleid	28
10.4. Aanbevelingen met betrekking tot het Vlaamse Mediabeleid	29
11. Bijlagen	30
11.1. Glossarium	30
11.2. Bibliografie	31
11.3. Open Klimaatbrief november 2015	32
11.4. Voorstellingsfolder Pulse	33
11.5. Samenwerkingsovereenkomst met betrekking tot het Transitienetwerk Cultuur	35

1. Pulse Transitienetwerk Cultuur

Pulse Transitienetwerk Cultuur gelooft dat cultuur een motor kan zijn voor de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving. Pulse bestaat uit een **netwerk van een 1000-tal organisaties en individuen uit de cultuursector**. Jaarlijks brengt Pulse 300 mensen bij elkaar voor een trefdag en verschillende lerende netwerken.

VERBINDER

Pulse startte in 2010 met het leggen van verbindingen in een sector die duurzaamheid net aan het verkennen was. Naarmate Pulse meer banden smeedde en verdiepte, ontstond een steeds dichter en sterker netwerk. Vandaag – zes jaar later – zie je de verbindingen uitgroeien tot een **rijk palet aan experimenten en succesvolle praktijken**.

AMBASSADEUR

Als ambassadeurs van de vernieuwende en verkennende beweging die in de cultuursector en bij haar publiek plaatsvindt, bouwt Pulse **bruggen naar andere sectoren en domeinen. Economie, onderwijs, wetenschap, innovatie, milieu en ook internationale organisaties** sprokkelen zo ideeën en inspiratie in de wereld van cultuur. Want cultuur toont een rijkdom aan uitdagende experimenten, leerplekken en inspirerende initiatieven.

PULSENETWERK.BE

Op het digitale platform pulsenetwerk.be verzamelt Pulse voorbeelden van inspirerende praktijken, interessante evenementen en conferenties; maar ook leestips, een CO2-calculator op maat van cultuurorganisaties, checklists voor het verduurzamen van cultuurgebouwen, culturele werkingen en (kunst)praktijken en ander duurzaam cultureel nieuws.

Pulse Transitienetwerk Cultuur is een feitelijke vereniging met een kern- en stuurgroep van verschillende actoren uit de culturele steunpunten, fondsen en werkvelden. Pulse wordt gehost door Socius, het steunpunt voor sociaal-cultureel volwassenenwerk.

2. Situering dossier

Minister van Cultuur, Jeugd, Media en Brussel Sven Gatz formuleerde voor Pulse Transitienetwerk Cultuur een vierde doelstelling¹ ‘werken aan concrete aanbevelingen’ voor haar werkingsjaar 2015/2016; conform de samenwerkingsovereenkomst met betrekking tot het Transitienetwerk Cultuur, afgesloten tussen de afdeling Sociaal-cultureel Werk (vertegenwoordigd door Gerda Van der Plas) en Socius vzw (als hostingorganisatie).

Pulse Transitienetwerk Cultuur werd met andere woorden gevraagd aan een eindverslag te werken waarin concrete aanbevelingen worden geformuleerd voor de sectoren Cultuur, Jeugd en Media, op basis van de opgebouwde kennis en ervaring.

Het dossier met de gevraagde adviezen wordt in juni 2016 overhandigd aan Minister Gatz en zijn kabinet.

¹ Naast de opdrachten ‘een trefdag samen met steunpunten cultuur’, ‘initiëren en opvolgen van praktijkimPULSEn, als uitloper van de lerende praktijkgemeenschappen en de ‘verdere uitbouw van het digitaal platform’.

3. Methodologie

Om een gedragen beleidsadvies te kunnen formuleren dat een antwoord biedt op actuele tendensen, uitdagingen en beleidskaders, werd er gekozen om de visietekst Eco-Cultuur en bijhorende doorbraken te actualiseren aan de hand van een uitgebreide stakeholderbevraging.

De visietekst uit 2010 (Atelier Eco-cultuur, Cultuurforum) was de aanleiding voor de oprichting van Pulse Transitienetwerk Cultuur. Zes jaar later is de tijd rijp om vanuit de kern- en stuurgroep van Pulse samen met de cultuursector een geactualiseerde visie te formuleren rond de rol van cultuur in de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving. Vanuit deze geactualiseerde visietekst werden ook vernieuwde ambities geformuleerd om deze rol vanuit de cultuursector te kunnen vervullen.

De kern- en stuurgroep van Pulse evalueerden in het voorjaar van 2016 de visietekst met doorbraken² en acties (2010) en schreven een nieuwe tekst en nieuw voorstel uit, die samen de werktekst vormden om mee naar de sector te trekken. Vervolgens werden stakeholders (organisaties, kunstenaars, steunpunten en belangenbehartigers) uit de sectoren sociaal-cultureel werk, erfgoed en kunsten per deelsector samengebracht in focusgroepen³ voor het actualiseren van de visie en doorbraken. De drie groepen bestonden uit een tien- tot vijftiental deelnemers en elke groep vertrok van de oorspronkelijke visie en doorbraken. De groepen gaven feedback op de doorbraken, die tijdens hetzelfde gesprek werden herleid tot nieuw geformuleerde ambities. Nadien werden deze nieuwe ambities uit de drie groepen samengelegd en gesynthetiseerd tot definitieve ambities en verder verfijnd door de Pulse-stuurgroep.

Naast het bevragen van stakeholders uit de culturele deelsectoren, werden ook een aantal stakeholders uit de velden Media en Jeugd bevroegd, alsook de betrokken afdelingshoofden van de administratie Cultuur, Jeugd en Media. Vermits de sectoren Jeugd en Media niet tot de oorspronkelijke doelsector van Pulse behoren, werd er voor gekozen om die stakeholders te bevragen die ofwel reeds tot het Pulse-netwerk behoren ofwel vanuit hun positie in het veld voldoende zicht hebben op de tendensen, noden en behoeften met betrekking tot de thematiek in de Jeugd- en Mediasector.

Dit beleidadvies is het resultaat van een ruime stakeholderbevraging in de cultuursector, een verkennende bevraging in de belendende domeinen Jeugd en Media en de expertise van de kern- en stuurgroep en de Pulse-medewerkers. Pulse Transitienetwerk Cultuur engageerde zich om in alle heterogeniteit dit advies te formuleren, gebaseerd op de resultaten uit de gesprekken.

De lijst met bevroegde stakeholders (i.e. focusgroepen, de Pulse-stuurgroep, werkveldactoren Jeugd/Media en de afdelingshoofden CJSM) is onderstaand terug te vinden.

² **Doorbraken:** doelen, ambities te halen tegen 2020, die door en voor de cultuursector werden benoemd in het kader van Atelier Ecocultuur (Cultuurforum 2010)

³ **Focusgroep:** A focus Group is a group formed of different types of research participants, where participants are given the opportunity to enter into conversation with each other in a safe setting and to deal with aspects of the project. It can be said that the focus group is one of the key instruments for the creation of a "communicative space". (...) This open dialog becomes the central starting point for the entire participatory research enterprise (Bergold & Thomas 2012)

Focusgroepen Sociaal-cultureel werk, Erfgoed en Kunsten

Sociaal-cultureel werk		Erfgoed		Kunsten	
Fred Dhont	Socius	Marc Jacobs	FARO	Felix De Clerck	Kunstenpunt
Lotte Van Boxem	KVLV	Jorijn Neyrinck	tapis plein	Beatrijs Hollebosch	NTGent
Jan Vanoppen	Velt	Leen Thielemans	Provincie Antwerpen	Dirk De Clippeleir	AB
Kristien Vermeersch	FOV	Rob Bartholomeus	Heemkunde Vlaanderen	Evi Swinnen	timelab
Dirk Sturtewagen	Waerbeke	Lien Urmel	Elder Erfgoed-projecten	Marjan Dewulf	4AD
Hari Sacré	Hogent Mens & Welzijn	Eva Wuyts	Erfgoed-bibliotheek	Johan Grimonprez	kunstenaar
Lobke Vermeiren	Vormingplus Brugge	Karim Ettourki	KADOC	Luea Ritter	FoAM
Mieke Dury	Vormingplus Limburg	Dominique Temmerman	Design Museum Gent	Franky Devos	BUDA
Barbara Janssens	Netwerk Bewust Verbruiken	Sofie De Caigny	VAi	Benjamin Verdonck	kunstenaar
Joke Flour	Natuurpunt CVN	Aline Verbeeck	Erfgoedcel Terf	Orphee Mariën	Prospekta, Greentrack Antwerpen
Elke De Beukelaer	Pulse	Jurgen Vanhoutte	FARO	Marieke De Munck	Vooruit
Eva Peeters	Pulse	Julie Hendrickx	VVBAD	Nikol Wellens	Kunstenpunt
		Sigrid Bosmans	Erfgoedcel Mechelen	Elke De Beukelaer	Pulse
		Elke De Beukelaer	Pulse		

Stuurgroep Pulse – samenstelling januari 2016

Nikol Wellens	Kunstenpunt
Stefan Siffer	Vlaams Architectuur Instituut
Siebe Dumon	Vlaams Audiovisueel Fonds
Alexander Vander Stichele	FARO
Fred Dhont	Socius
Marieke Roels	Vlaams Fonds voor de Letteren
Dominique Nuytens	Demos
Guy Gypens	Kaaithheater
Jeroen Peeters	Sarma / Damaged Goods
Johan Penson	Vooruit / Stepp
Joke Flour	Natuurpunt CVN
Luea Ritter	Shifts / FoAM
Marc Steens	Clubcircuit
Jef Van Eyck	Vormingplus Kempen
Karel Moons	Ruimtevaarder
Jorijn Neyrinck	tapis plein
An De Bisschop	KASK
Frie De Greef	UCLL
Erik Paredis	Centrum Duurzame Ontwikkeling UGent

Afdelingshoofden CJSJ

Marina Laureys	Erfgoed
Jan Verlinden	Kunsten
Gerda Van der Plas	Sociaal-cultureel Werk
Johan Van Gaens	Jeugd
Jean-Marie Vandeurzen	Media

Werkveldactoren Jeugd en Media

Eva Vereecke	Ambrassade
Frédérique Loones	Ambrassade
Commissie Jeugdwerk (sectortweedaagse)	40 jeugdwerkers
Siebe Dumon	VAf

4. Maatschappelijke context

“We worden vandaag geconfronteerd met immense uitdagingen met betrekking tot duurzame ontwikkeling. Miljarden burgers leven nog steeds onder het juk van de **armoede** en worden een waardig leven ontzegd. De **ongelijkheid** binnen en tussen landen neemt toe. Er zijn enorme verschillen in kansen, rijkdom en macht. **Gelijkheid tussen mannen en vrouwen** blijft een cruciale uitdaging. **Werkloosheid**, in het bijzonder jeugdwerkloosheid, is een belangrijke bekommernis. De vooruitgang van de afgelopen decennia dreigt teniet te worden gedaan door mondiale **gezondheidsbedreigingen**, vaker voorkomende en intensere **natuurrampen**, escalerende **conflicten**, gewelddadig extremisme, terrorisme en de daaraan gekoppelde **humanitaire crises** en gedwongen **migratie** van mensen.

De uitputting van de natuurlijke hulpbronnen en de negatieve gevolgen van de achteruitgang van het **milieu** en verlies van de **biodiversiteit**, kunnen worden toegevoegd aan de reeds ellenlange lijst van uitdagingen waarmee de mensheid wordt geconfronteerd. **Klimaatverandering** is een van de grootste uitdagingen van onze tijd en de negatieve effecten ervan ondermijnen het vermogen van alle landen om tot duurzame ontwikkeling te komen. De opwarming van de aarde, stijging van de zeespiegel, verzuring van de oceanen en andere invloeden van de klimaatverandering hebben een aanzienlijke impact op kustgebieden en laaggelegen kuststaten, met inbegrip van een groot aantal van de minst ontwikkelde landen en kleine eilandstaten. Het voortbestaan van tal van samenlevingen, en van de biologische ondersteuningssystemen van de planeet, is dus in gevaar.” (VN Agenda 2030, 2016: p.40)

Het algemene besef dat we midden in een sociaal-ecologische crisis zitten en dat het aandeel van de mens daarin zeer groot is, is de afgelopen jaren gegroeid en groeit nog steeds. Steeds meer mensen zijn er zich van bewust dat onze manier van leven destructief is voor ons eigen overleven en dat van vele dier- en plantensoorten op lange termijn. Velen zien in dat verandering noodzakelijk is en willen hier zelf graag aan bijdragen. In onze steeds complexer wordende samenleving, waar ook de crisissen zeer complex zijn en niet eenvoudig op te lossen, is het voor de individuele burger echter niet evident om ook effectief tot handelen te komen. De veelheid aan informatie, de complexiteit van de crisissen en het algemene gevoel van machteloosheid maakt burgers onzeker over hun eigen handelingsvermogen en ondernemerschap om verandering tot stand te brengen. Het resultaat is dat burgers de verandering vaak nog buiten zichzelf leggen en ze hun eigen kracht over het hoofd zien.

Om dat gevoel van onmacht toch te overstijgen, zoekt een groeiende groep burgers naar plekken waar ze wel kunnen handelen en ondernemen, waar ze wel resultaat kunnen zien van de verandering waar ze samen aan werken. Zo ontstaan er steeds meer lokale initiatieven: burgers en organisaties die in hun directe buurt aan de slag gaan met korteketenvoeding, duurzame mobiliteit, hernieuwbare energie, vluchtelingen, mensen in armoede, etc. Hun focus ligt op het lokaal uitbouwen van hun initiatief, niet op het uitdragen op grotere schaal. Niettemin is de kracht van zulke initiatieven dat ze op hun beurt andere burgers, organisaties en overheden kunnen ‘empoweren’ en stimuleren om zelf met vernieuwende initiatieven te komen. Die goeie praktijken hebben vaak ook een heel leerproces afgelegd dat anderen kan helpen om sneller van start te gaan, en waar leerrijke feedback van kan terugvloeien naar partners als de overheid, bedrijven en middenveldorganisaties.

5. Beleidscontext

5.1. Internationale beleidskaders

Het klimaatakkoord van Parijs (2015) betreft alle landen bij dé uitdaging van de 21ste eeuw. Dat is: de overstap maken van een samenleving die draait op fossiele brandstoffen naar een op basis van groene energie. Om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen, wil de wereldgemeenschap de opwarming beperken tot 1,5 graden. Het akkoord wordt van kracht als ten minste 55 landen het in hun eigen land laten goedkeuren én als die landen samen goed zijn voor 55 % van de broeikasgasuitstoot. De Europese Unie heeft al een doelstelling voor 2030: ze wil in dat jaar minstens 40 % minder broeikasgassen uitstoten dan in 1990. Dat doel heeft Europa ingediend als haar bijdrage aan het klimaatakkoord in Parijs. In het kader van COP21 zal de EU voor 2030 haar inspanningen dus nog moeten verhogen. De industrie, energieproducenten en lidstaten verdeelden de huidige Europese doelstelling al. Die laatste moeten tegen 2030 samen de emissies met 30 % laten dalen ten opzichte van 2005, en dat in de sectoren die buiten de emissiehandel vallen (gebouwen, transport, landbouw). Voor **België** zal de **reductiedoelstelling** ook rond **30 % tegen 2030** liggen. De gewesten en federale overheid zullen dus opnieuw moeten onderhandelen over een intern Belgisch klimaatakkoord.

De **Sustainable Development Goals** (Verenigde Naties 2015) zijn het vervolg op de Millenium Development Goals of de Milleniumdoelstellingen die de Verenigde Naties in 2000 lanceerden om armoede globaal tegen 2015 uit de wereld te helpen. De Duurzame Ontwikkelingsdoelen zijn niet langer enkel gericht op het bestrijden van armoede in ontwikkelingslanden maar zijn **globaal georiënteerd** en vereisen dezelfde inspanningen van de geïndustrialiseerde landen wat betreft duurzame ontwikkeling. De 17 SDG's en de 169 bijbehorende subdoelstellingen, laten geen twijfel bestaan over de omvang en de ambities van deze nieuwe universele Agenda. Deze doelstellingen willen voortbouwen op de Millenniumdoelstellingen en afmaken wat deze niet hebben kunnen realiseren. De doelstellingen zijn geïntegreerd en ondeelbaar en zorgen voor evenwicht tussen de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: de **economische, sociale en milieudimensie**. (VN Agenda 2030, 2016: p.1)

“De omvang en de ambitie van de nieuwe Agenda vereist een nieuw **Globaal Partnerschap** (SDG 17) om de implementatie te kunnen garanderen. We (VN) staan daar volledig achter. Dit partnerschap dient opgebouwd te worden in een geest van mondiale solidariteit, in het bijzonder van solidariteit met de armsten en met mensen in kwetsbare situaties. Dit partnerschap moet een intensief mondiaal engagement mogelijk maken ter ondersteuning van de implementatie van alle doelstellingen en subdoelstellingen, waarbij regeringen, de privésector, de burgermaatschappij, de Verenigde Naties in al zijn geledingen en alle andere actoren bij elkaar worden gebracht en waarbij alle beschikbare middelen worden gemobiliseerd.” (VN Agenda 2030, 2016: p.11)

De **Unesco 2005 Conventie** voor de Bescherming en de Promotie van de Diversiteit van Cultuuruitingen stimuleert wereldwijd de creatie, productie en verspreiding van culturele goederen, diensten en activiteiten. Op vraag van de internationale gemeenschap werd de 2005 Conventie begin deze eeuw uitgewerkt om te ijveren voor **cultuur als drijfveer van duurzame ontwikkeling**. Of anders gesteld: om cultuur niet als neveneffect van ontwikkeling te beschouwen, maar als een motor van duurzame samenlevingen in een wereld die steeds verder globaliseert. **In 2009 werd het verdrag door België geratificeerd, en in 2013 in werking gesteld.**

Met de komst van de VN Sustainable Development Goals 2015 en de erkenning van de culturele rol in het oplossen van deze uitdagingen, publiceerde Unesco het **Re/shaping Cultural Policies-report**. Daarin is **Integrate Culture in Sustainable Development Frameworks** de derde van de vier centrale doelstellingen (Unesco 2015: p. 149).

“For the first time at the global level, the recently adopted United Nations Sustainable Development Agenda for 2030 acknowledges the key role of culture, creativity and cultural diversity to solving sustainable development challenges. This recognition resonates with the UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, the 10th anniversary of which we celebrate in 2015.”(Unesco 2015: p. 3)

“The inclusion of sustainability in these processes was intended to focus attention on the need for a holistic view of the development process, and to bring culture and cultural processes into consideration alongside economic and environmental objectives within a sustainability framework.”(Unesco 2015: p. 153)

Cultuur speelt een rol in het verwezenlijken van ecologische duurzaamheid. Unesco benoemt specifiek een aantal rollen voor culturele organisaties en actoren:

- **Kunstorganisaties kunnen een voortrekkersrol opnemen met het verduurzamen van hun praktijken**, bijvoorbeeld in energieverbruik. Museumgebouwen, theaters enz. kunnen voorgesteld worden als good practices in het verlagen van de ecologische voetafdruk.
- **Kunstenaars en kunstpraktijken kunnen sterke voorvechters zijn inzake milieubewustzijn**, in het bijzonder met betrekking tot grote kwesties als klimaatverandering. Kunst kan een belangrijke rol spelen in milieueducatie, in het bijzonder bij schoolkinderen. Griekenland schreef de verbinding tussen cultuur en ecologie bv. in in haar nationale leerplan.
- Milieuzorg is een belangrijk element in het duurzaam maken van steden. Programma's die gericht zijn op duurzame stedelijke ontwikkeling komen vaak in aanraking met de culturele componenten van een stad. **Culturele actoren spelen dan ook een rol in het plannen en uitvoeren van duurzame stedelijkheid** (Unesco 2015: p. 158).

5.2. Federale en Vlaamse beleidskaders

De Vlaamse regering engageerde zich met '**Visie 2050: een langetermijnvisie voor Vlaanderen**' om de Sustainable Development Goals (UN 2015) te onderschrijven en een langetermijnbeleid te ontwikkelen rond 7 transitieprioriteiten in Vlaanderen. De Vlaamse regering ziet hiervoor een belangrijke **culturele rol** weggelegd, want 'cultuur stimuleert de **maatschappelijke bewustwording** en **verbeelding** en mensen vergaren er ook kennis en ervaring in uiteenlopende domeinen (Visie 2050: 31). De Vlaamse regering wil als wendbare overheid bijzondere aandacht geven aan die innovatieve initiatieven en experimenten die voor een echte omslag kunnen zorgen en zal hiervoor de nodige experimenteerruimte en middelen voorzien bij partners en de overheid (Visie 2050: P. 69).

Op 4 december 2015 sloten de drie gewesten en de federale overheid een **Belgisch klimaatakkoord** af rond de doelstellingen voor 2020. Een week later, op 12 december 2015, werd de Klimaattop in Parijs (COP21) afgerond met een wereldwijd akkoord tussen 195 landen. Voor Vlaanderen, zo verklaarde Minister-president Bourgeois in de media, betekent dat dat we tegen 2050 15,7 % minder broeikasgassen moeten uitstoten en 18 % energie-efficiënter moeten zijn. Dat wil zeggen dat we in eerste instantie ons energieverbruik fors moeten terugdringen en overschakelen op koolstofarme en hernieuwbare energiebronnen.

De **Vlaamse klimaatcommissie**, voorgezeten door Vlaams Parlementsvoorzitter Jan Peumans, werd in het Vlaams Parlement opgericht om na te gaan welke maatregelen er nodig zijn om met Vlaanderen de afspraken van de klimaattop in Parijs (2015) te kunnen nakomen. De klimaatcommissie zal de grote lijnen van het klimaatbeleid moeten vormgeven, en wil daarvoor buiten de platgetreden paden treden, een brede visie hanteren en focussen op de lange termijn (tot 2050) om van daaruit objectieven op halflange termijn te formuleren. De commissie zal advies vragen aan academici, specialisten en alle adviesraden die relevant zijn op vlak van klimaat en energie.

De **Vlaamse Klimaattop** die startte op dinsdag 19 april, en het daaropvolgende traject met het klimaatpact, wil bijdragen aan een vergaand broeikasreductiebeleid in Vlaanderen en zo de doelstellingen van het internationaal klimaatakkoord behalen. Minister-president Bourgeois benadrukt dat de inspanningen tegen 2020 en 2030 nog groter zullen moeten worden: "We zijn begonnen aan een lang traject, daar moet een groot engagement tegenover staan. Dat engagement zal zich dus niet beperken tot het louter omschakelen naar een koolstofarme energie, maar ook een transitie in alle geledingen van de samenleving met zich meebrengen." De belangrijkste afspraak volgens Bourgeois is

dat **elke vakminister** op zijn domein **een eigen doelstelling uitwerkt tot 2050** en dat de sectoren daarvoor onderling samenwerken. (Vlaamse Klimaattop 2016)

In de **Beleidsnota Cultuur 2014-2019** zet Minister Gatz vijf krachtlijnen centraal: **duurzaamheid, innovatie, samenwerking en krachtenbundeling**, internationalisering en empowerment en levenslange en levensbrede participatie. Gatz spreekt over de maatschappelijke waarde van cultuur, en over het multiplicatoreffect dat cultuur in de bredere samenleving en economie tot stand kan brengen (Beleidsnota Cultuur: 7). Niet alleen volgt hij het advies van de SARC Kunsten en Erfgoed rond 'Bouwen aan culturele ruimtes' (Hoofdstuk 3 'Duurzaamheid': p.11) en wil hij investeren in **duurzame infrastructuur** (SD3: OD3), ook **duurzaam en goed bestuur** van culturele organisaties (SD 2: OD4) is een prioriteit. Cultureel erfgoed is een bepalende factor voor duurzame economische ontwikkeling en moet als bron dan ook vaker benut worden in o.a. **duurzame ontwikkeling** (SD7: OD5). Het sociaal-cultureel werk ten slotte moet haar voortrekkersrol in **maatschappelijke innovatie** (diversiteit, duurzaamheid, ...) optimaal kunnen spelen en biedt vanuit het vormingslandschap tal van lerende netwerken waar ingezet wordt op **innovatief denken en leren** uit praktijkervaringen (SD8: OD2).

6. Cultuur en rechtvaardige duurzaamheid

6.1. Een terugblik op de bijdrage van de sociaal-culturele, erfgoed en kunstensector

Sociaal-cultureel werk

De sociaal-culturele sector is van oudsher actief rond maatschappelijke vraagstukken en uitdagingen. Afhankelijk van de organisatie, de doelgroep waarmee gewerkt wordt en de context werkt de sector eerder lerend dan wel activerend, cultureel of gemeenschapsvormend, ook wel de vier functies van het sociaal-cultureel werk. Midden in het DNA van dat werk situeren zich twee belangrijke rollen waar de sociaal-culturele sector heel wat activiteiten rond ontwikkelt: de kritische rol en de laboratoriumrol. Het is door in te zetten op de functies en rollen dat werken rond duurzaamheidsvraagstukken reeds decennialang op de agenda staat van organisaties in de sociaal-culturele sector.

De geschiedenis leert ons dat heel wat organisaties, gevestigde waarden als Greenpeace, de Vredesbewegingen, Derdewereldbewegingen, ... ontstaan zijn uit dynamieken binnen het socio-culturele veld, in de sliptstream van mei '68 toen vorming steeds gekoppeld werd aan actie. Uit de toenmalige volkshogescholen Elcker-ik in Antwerpen, Mechelen, Turnhout, Leuven, Gent en Brugge ontstond heel wat buurtwerk, maar ook de kringloopcentra, autodelen, Voedselteams, productiecoöperaties als De Wrikker en De Krikker, ...

Sinds het decretale kader van 2003 kunnen we binnen het sociaal-cultureel werk op vlak van werken rond duurzaamheid twee paden onderscheiden. Er zijn organisaties waarbij duurzaamheidsvraagstukken in de kern van de doelstellingen ligt, dat zijn vooral de werksoortbewegingen zoals Netwerk Bewust Verbruiken, EVA, Fairfin, Wervel, Velt ... Daarnaast kiezen diverse verenigingen om via hun jaarthema en/of hun activiteitenaanbod aspecten van duurzaamheid in de schijnwerpers te zetten. De focus ligt hierbij meer en meer op sensibilisering en concrete actie. Voorbeelden zijn: KVLV die actief zijn in de Geefpleinen, Femma die in haar visie het begrip duurzaamheid concrete invulling geeft en vrouwen aanzet tot zelf creëren en het beleid beïnvloedt rond de 30-urenweek, Velt die ecologisch tuinieren van naaldje tot draadje uitzet en bereikbaar maakt voor iedereen enz. Tot slot bieden de volkshogescholen (13 Vormingplussen) via vorming en concrete projecten een uitgebreid aanbod van vorming en projecten rond duurzaamheidsthema's (bv. Citizenne met BSSST rond ruimte en stilte in de stad) en transitie naar een duurzame samenleving (bv. Vormingplus Kempen met Translab K).

Het steunpunt Socius zet al enkele jaren in op maatschappelijke innovatie vanuit het sociaal-cultureel volwassenenwerk, vermits maatschappelijke innovatie de fundamenteën en de spelregels van de samenleving meer democratisch, inclusief en duurzaam maken. In 2009 publiceerden ze het boek *De Grondwet – Veranderkracht van lokale gemeenschappen in het licht van duurzame ontwikkeling*, met zowel sterke analyses als concrete alternatieven. Het traject rond maatschappelijke innovatie resulteerde in 2015 in het Innovatiefestival en in het drieluik 'Vertellen, Verstaan en Versterken – Maatschappelijk innoveren vanuit sociaal-cultureel perspectief' met tal van praktijkvoorbeelden en analyses.

De laatste jaren zien we dat het sociaal-cultureel volwassenenwerk veel meer inzet op netwerking. Ze gaan samenwerkingsverbanden aan met organisaties buiten de sector, met bedrijven, met lokale overheden. Dit creëert een grote meerwaarde bij het werken rond het complexe duurzaamheidsvraagstuk.

Erfgoed

In de cultureel-erfgoedsector is 'duurzaamheid' een tweede natuur of vanzelfsprekendheid vanuit de aandacht en zorg waarmee dit werkveld omgaat met het cultureel erfgoed in onze samenleving. Cultureel erfgoed wordt ook graag gezien als 'hernieuwbare (hulp)bron' in onze samenleving. Toch komt het bredere bewustzijn en de dynamiek omtrent het begrip 'duurzaamheid' – in de zin van zoeken naar en werken aan een rechtvaardige balans van ecologische, sociale en economische dimensies in ons handelen – wat trager op dreef in deze deelsector van cultuur.

Steunpunt FARO publiceerde in 2009 met 'Erfgoedbeheer en duurzaamheid: een evidente keuze?'⁴ een eerste artikel over duurzaamheid in zijn brede betekenis en zet deze ruimere interpretatie van het begrip duurzaamheid sindsdien ook geregeld op de agenda van de cultureel-erfgoedsector, mede als lid van de stuurgroep van Pulse Transitienetwerk Cultuur. In het Cultureel-Erfgoeddecreet van 2012 werd duurzaamheid ook voor het eerst ingeschreven als formele doelstelling en wordt het sinds dat ogenblik dus ook nadrukkelijk gestimuleerd en opgevolgd door de Vlaamse overheid (in beheersovereenkomsten, actieplannen en jaarverslagen).

De afgelopen jaren waren er verschillende initiatieven rond duurzaamheid in het erfgoedveld. Zo leidde FARO in het kader van duurzame museum- en depotinfrastructuur de werkgroep 'Duurzaam (ver)bouwen voor musea'. Voorts is er een groeiende dynamiek vanuit de sector om bewustzijn en concrete acties omtrent 'digitale duurzaamheid' te ontwikkelen met o.m. het 'Platform Digitale Duurzaamheid', de 'CEST Richtlijnen' enz. Cultureel-erfgoedwerkingen zetten ook in op duurzaamheid vanuit lokale erfgoedwerking (bv. de betrokkenheid van erfgoedspelers in 'Greentrack'-trajecten).

Enkele inspirerende en innovatieve praktijken rond duurzaamheid in de erfgoedsector zagen het licht binnen het jonge immaterieel-cultureel-erfgoedbeleid, waar het denken in duurzame ontwikkeling nauw op aansluit. Voorbeelden zijn het programma 'Handmade in Brugge' van tapis plein vzw, de publicatie van het boek 'Een toekomst voor ambachten', de vormingsreeks rond de 'UNESCO 2003 & 2005 Conventie' e.d. Begin 2016 was duurzaamheid ook het thema van de belangrijke Vlaams-Nederlandse Conferentie 'Waardevol! Culturele duurzaamheid en regio's'.

Kunsten

In november 2008 organiseerde het Vlaams Theater Instituut (VTi) samen met het Kaaitheter een eerste klimaatconferentie voor de podiumkunsten. De nadruk lag vooral op de klimaatproblematiek en de analyse van de veelvuldige crises die op elkaar ingrepen, met sprekers zoals Peter Tom Jones en ex-burgemeester van London Ken Livingstone. Goeie praktijken kwamen voornamelijk uit het buitenland, cf. Julie's Bicycle of Arcola Theatre. Tijdens de Klimaatconferentie in 2008 werd het thema voor het eerst aangehaald in een groter evenement. De opkomst was nog redelijk bescheiden met vooral mensen uit de podiumkunsten. In de aanloop naar die conferentie publiceerde het VTi in dezelfde maand Courant 87 met als titel 'Een veranderend klimaat – de ecologische voetafdruk van de podiumkunsten'.

De klimaatconferentie was het startschot van enkele aansluitende trajecten bij de steunpunten. VTi startte een reeks bijeenkomsten en uitwisselingen voor de sector onder de titel 'Ecopodia' en BAM lanceerde de blog 'Kunst & Ecologie', een eerste onlineverzameling van ecologisch georiënteerde kunstpraktijken en relevante informatie. Het Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten organiseerde in samenwerking met BASTT (nu STEPP) een eerste reeks workshops rond duurzaamheid voor podiumtechniekers. VAF en Location Flanders publiceerden in oktober 2010 een e-Mission handboek, een gids voor een groene audiovisuele sector in Vlaanderen.

⁴ Smets, L., Erfgoedbeheer en duurzaamheid: een evidente keuze?, FARO tijdschrift, 2009

In november 2009 organiseerde VTi opnieuw een klimaatconferentie, ditmaal in NTGent. Voordien waren de goeie praktijken in Vlaanderen eerder zeldzaam (4AD, AB, ...) en werd het thema warm gehouden door de steunpunten VTi (met Ecopodia-bijeenkomsten rond specifieke thema's) en BAM (met de informatieve blog Kunst & Ecologie). Kaaitheater ging verder op het elan van de eerste klimaatconferentie en programmeerde jaarlijks het festival Burning Ice, dat telkens een ander thema binnen transitie en duurzaamheid uitlichtte. Geleidelijk aan kwam het thema ook vaker in andere cultuurhuizen aan bod (bv. Z33, Vooruit, Buda, KVS, ...) en zag je het in kunstenaarspraktijken opduiken.

Op 8 oktober 2011 presenteerde het VAI in het vlugschrift 'Dierbaar is duurzaam' zes stellingen over architectuur, cultuur en ecologie. In de 'Ins en outs van podiumland', de veldanalyse van VTi (2011), verscheen een tekst van dramaturg Jeroen Peeters over podiumkunsten en duurzame ontwikkeling in Vlaanderen.

In 2010 ontwikkelden VTi en Ecolife met de steun van de Vlaamse Gemeenschap het project Jonge Sla, dat de kunstensector wilde ondersteunen in het streven naar een duurzame kunstenpraktijk. Het project had als doel het ecologisch denken en handelen binnen de kunstensector te versterken en kunstenhuizen aan te zetten om de eigen milieu-impact te verkleinen. Voor het project werd samengewerkt met een aantal partners, waaronder BAM, Muziekcentrum Vlaanderen, STEPP en het Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten. Naast het delen van goeie praktijken en het aanbieden van coaching, ontwikkelde Jonge Sla ook praktische tools die organisaties zelf kunnen toepassen, zoals de checklist voor gebouwen, organisaties en kunstenpraktijk en de CO2-calculator voor de kunsten.⁵

In het kader van Jonge Sla werd in september 2012 de werknamiddag 'Kunst- en vliegwerk' over het vraagstuk van internationale mobiliteit in de kunsten georganiseerd. Op de werknamiddag werden informatie en goeie praktijken gedeeld en werd er gewerkt aan duurzame toekomstscenario's voor de doorgedreven internationalisering van de kunstensector.

In 2012 ook Greentrack Gent opgericht, een netwerk van intussen bijna 50 Gentse cultuurorganisaties die via uitwisseling en experiment willen werken aan een volhoudbare toekomst. Na de oprichting in Gent, volgende ook steden als Leuven en Antwerpen en intussen is er ook in Luik, Brugge en Kortrijk een Greentrack actief.

Tal van andere actoren in de kunstensector organiseerden sindsdien nog conferenties of artistieke projecten die het thema duurzaamheid op de agenda plaatsten. Denk maar aan de festivals (Im)possible Futures (Vooruit), MOOI (De Studio) en Niets is verloren (timelab & School of Arts), het boekenevenement Ecopolis (Kaaitheater), de voorstellingen Sneeuw (Lod Muziektheater), Hebzucht, Angst & Hoop (Het Nieuwstedelijk), Tok Toc Knock (KVS) en Konijn met pruimen (Laika). Maar even goed werk van kunstenaars als Jozef Wouters, Heike Langsdorf, Thomas Bellinck, Benjamin Verdonck enz.

Cross-sectorieel

In 2010 liet toenmalig Minister Schauvliege zich inspireren door de verbinding tussen haar beleidsdomeinen Leefmilieu, Natuur en Cultuur en vroeg een gemengde groep professionals uit de brede cultuursector om tijdens het Cultuurforum 2010 in een van de 7 ateliers, namelijk 'eco-cultuur', een beleidsadvies te schrijven rond ecologie en cultuur. Omdat er in binnen- noch buitenland veel visie of documentatie te vinden was, startte de groep met een wit blad en schreef ze een ambitieuze visie uit die vertrekt van de rol van cultuur als motor voor transitie. Die rol kan cultuur spelen omdat het drie

⁵ Jonge Sla werd bij afloop van het project in 2013 geïntegreerd in het onlineplatform van Pulse.

belangrijke 'ruimtes' schept in onze samenleving waar we aan de slag kunnen met duurzaamheid en transitie:

- Een *publiek-dialogische ruimte*: een plek waar burgers opnieuw open debat en discussie kunnen (leren) voeren, voorbij de polarisering en het veelvuldig poneren van meningen die vandaag onze samenleving tekent.
- Een *leer- en ervaringsruimte*: een plek waar kennis, expertise en ervaring uitgewisseld kan worden en burgers elkaar kunnen inspireren.
- Een *ruimte voor verbeelding*: een vrije ruimte waar geëxperimenteerd kan worden met nieuwe richtingen, vormen van samenleven, ondernemen, onderwijs, productie, etc. De kracht van deze ruimte is dat er geoefend en gefaald mag worden en de nadruk ligt op het onderzoeken en uitproberen en niet op succesvolle resultaten.

Na het Cultuurforum besliste een deel van de deelnemers aan het atelier om de werkgroep verder te zetten. Er volgden meerdere bijeenkomsten waarbij nieuwe deskundigen, voornamelijk vanuit de verschillende steunpunten, uitgenodigd werden om deel te nemen.

In 2011 pikte het Team Duurzame Ontwikkeling (DAR) Eco-cultuur op als interessant nieuw netwerk: vanuit verschillende hoeken in de samenleving werd met interesse gekeken naar de rol die cultuur zou kunnen spelen in transitie. DAR financierde procesbegeleiding door Levuur en eind 2011 resulteerde die begeleiding in een eerste trefdag ('Van denken naar doen') in STUK. Voor de eerste keer werden professionals uit de verschillende deelsectoren (kunsten, erfgoed en sociaal-cultureel werk) en kunstenaars uitgenodigd om kennis te maken met elkaars goede praktijken en met de visie op de rol van cultuur die het atelier Eco-cultuur geformuleerd had.

Het succes van die trefdag en de vooruitgang die het netwerk intussen boekte in het verbinden van de deelsectoren en het ontsluiten van de verschillende praktijken, stimuleerde minister Schauvliege in 2012 om het netwerk financieel te ondersteunen zodat het steviger kon worden aangestuurd dan voordien.

Sinds 2012 groeide **Pulse Transitienetwerk Cultuur** tot een **netwerk van 1000 organisaties en actoren uit het brede culturele veld** en belendende sectoren en organiseerde Pulse diverse bijeenkomsten en trefdagen waar telkens nieuwe professionals uit de cultuursector en daarbuiten geïnspireerd en aangestoken werden. Voor de trefdagen koos Pulse steevast een thema dat de sector vooruit was. Pulse verbond ook kennis die door de steunpunten van de verschillende deelsectoren opgebouwd werd op een digitaal platform, zoals de projecten Jonge Sla van het Kunstenpunt en Groene Apen van Locus. Op die manier kon de kennis over de deelsectoren heen verspreid worden. In november 2015 schreef Pulse samen met enkele cultuuractoren een Open Klimaatbrief (in bijlage) in het kader van de Klimaattop (Parijs 2015) en het toenmalige Vlaamse Klimaatakkoord in wording. Meer dan 500 cultuurorganisaties, actoren en kunstenaars ondertekenden de brief die opriep tot een ambitieus, juridisch bindend en globaal klimaatakkoord.

Voor de oprichting van Pulse was er weinig of geen **verbinding tussen de verschillende culturele deelsectoren**. Dankzij het verbindende werk van Pulse steken steeds meer organisaties sinds 2010 de grens van hun deelsector over voor hun activiteiten. Theatergezelschap Het Nieuwstedelijk organiseert bijvoorbeeld debatten met experts uit het sociaal-cultureel werk, de academische wereld, ...; Kunstencentrum Vooruit toont op haar thematische festivals zoals (Im)possible Futures niet alleen artistieke interventies, ook gespreksavonden met organisaties uit het sociaal-cultureel werk en het middenveld vinden er steevast hun plek. Tal van cultuur- en gemeenschapscentra, bibliotheken en buurtcentra geven onderdak aan repaircafé's, een initiatief ontwikkeld in het sociaal-cultureel werk, maar ondertussen geadopteerd door het brede culturele veld. Handmade in Brugge verzamelt ambachtelijke kunstenaars en makers uit Brugge en brengt zo, naast de immateriële waarde van het

ambachtelijke, de meerwaarde van lokaal en duurzaam produceren in de hedendaagse samenleving onder de aandacht van een breed publiek.

De grenzen vervagen de laatste jaren steeds meer en je ziet activiteiten waar kunstenaars, sociaal-culturele en erfgoedwerkers samen met experts uit de economische, academische sector of uit de bedrijfswereld aan tafel zitten; initiatieven van zowel een kunstenorganisatie, een sociaal-culturele als een erfgoedorganisatie.

Ook vanuit het buitenland wordt er ondertussen met veel interesse gekeken naar hoe Vlaanderen de klimaatuitdagingen aanpakt vanuit de cultuursector en hoe we hier cultuur en duurzaamheid verbinden. Als we als cultuursector deze pionierrol nog meer versterken en uitdragen, dan zijn we koplopers in Europa wat betreft het werken aan een duurzame samenleving vanuit cultuur.

7. Toekomstvisie: Cultuur als motor voor Transitie

Inleiding

In 2010 zat een selectie van vertegenwoordigers uit de brede cultuursector voor het eerst samen in het Atelier Eco-cultuur (Cultuurforum 2010). Ze bogen zich over een beleidsvisie rond cultuur en ecologie. Het atelier begon met een zo goed als wit blad, niet omdat de cultuursector geen ervaring had met ecologische thema's en projecten, maar omdat de bestaande initiatieven niet kaderden binnen een totaal beleid. Het begrip eco-cultuur kreeg, gezien de variëteit binnen de praktijken, een bredere invulling en werd uitgebreid naar de transitie naar een meer duurzame en rechtvaardige manier van leven. De visietekst wilde een pleidooi zijn voor het erkennen van de rol die cultuur en de cultuursector kunnen en moeten spelen binnen deze transitie naar rechtvaardige duurzaamheid en het belang van een cultuurbeleid dat die rol versterkt, stimuleert en ontwikkelt.

Zes jaar later, vier jaar na de oprichting van Pulse Transitienetwerk Cultuur, werd vanwege de vraag van Minister Gatz voor het formuleren van een beleidsadvies de oorspronkelijke visietekst uit 2010 geactualiseerd naar hedendaagse tendensen, uitdagingen en behoeften. Het sectorbrede cultuurnetwerk sprak zich uit over de rol van cultuur in de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving en formuleerde een aantal ambities voor de cultuursector om die rol te kunnen vervullen. De ambities worden in het volgende hoofdstuk apart weergegeven.

Cultuur als motor voor transitie (juni 2016)

In 1972 berekende de Club van Rome dat we zonder wijzigingen aan onze manier van leven tegen 2050 afstevnen op een ecologische en economische crash. Na jaren van ontkenning en business as usual riskeren we intussen dat de ecologische crisis ons boven het hoofd groeit. Tegelijkertijd is ook het bewustzijn dat de draagkracht van de aarde eindig is, groter dan ooit. Als we vandaag willen werken aan een duurzame invulling van 'buen vivir' – goed leven – kunnen we niet anders dan de ecologische grenzen respecteren.

In de geglobaliseerde samenleving van vandaag is de wederzijdse afhankelijkheid op wereldschaal niet meer weg te denken. De ecologische crisis is daardoor niet alleen een wereldwijde crisis van het leefmilieu maar creëert ook nog meer mondiale sociale onrechtvaardigheid dan er al was. Om tegen 2050 10 miljard mensen een waardevol bestaan te geven én onze ecologische grenzen te respecteren, zullen we onze sociale, morele en culturele kaders moeten wijzigen.

Een leefbare en rechtvaardige samenleving uitbouwen reikt met andere woorden verder dan het werken aan een evenwichtig ecosysteem, het omvat ook sociale rechtvaardigheid. Een doorgedreven transitieproces waarin iedereen meebouwt aan een nieuw, duurzaam lokaal-globaal samenlevingsmodel is essentieel en de ontwikkeling van een 'ecologisch burgerschap' is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde.

De cultuursector heeft een enorm potentieel om een bijdrage te leveren aan die transitie en aan het ontwikkelen van dat ecologische burgerschap, dat iedereen de kansen geeft om zich te engageren, zowel lokaal als globaal. De verbeelding, gedeelde horizon en het gemeenschappelijk waardenkader van cultuur geeft betekenis aan ons individuele handelen en de systemische onderbouw van onze samenleving. Cultuur helpt burgers ook om te gaan met de groeiende complexiteit en onzekerheid in onze samenleving en laat mensen nadenken over de toekomst, in dialoog met hun medemensen. Mensen betrekken bij het denkwerk over hoe we willen samenleven, over hoe we ons willen verhouden

tot onze omgeving en dat denkwerk vertalen in concrete acties, is een opdracht waarin de cultuursector een essentiële rol te vervullen heeft.

De rol van cultuur: creëren van ruimte

Fundamentele wijzigingen – transitie – in een samenleving, in de manier van denken en leven vragen meer dan een rationele, managementgestuurde aanpak, ze dienen ook te worden belichaamd en ingebed, ze moeten letterlijk een plek krijgen. Een veranderingsproces kan maar slagen indien zoveel mogelijk mensen betrokken worden bij het proces.

De cultuursector ziet de transitie naar een duurzame samenleving als dé uitdaging voor 2020. Om die transitie naar een duurzame samenleving mogelijk te maken, streven we niet enkel naar verandering van de individuele levensstijl, maar willen we ook aanzetten tot nieuwe praktijken in onderzoek, onderwijs, economie en politieke besluitvorming. We zetten in op een maatschappelijke, culturele mindshift.

De sector zal haar kracht inzetten om de civiele maatschappij én de beleidsmakers te betrekken bij het uitdenken en vorm geven van die duurzame en rechtvaardige toekomst. Die kracht van de sector ligt in de mogelijkheid om binnen de samenleving een veelvoud aan ruimtes te creëren waar mensen, groepen, civiele actoren elkaar kunnen ontmoeten en inspireren, waar processen van reflectie en actie met elkaar verbonden kunnen worden. In deze visietekst lichten we er drie bijzondere ruimtes uit, die intrinsiek verbonden zijn met de cultuursector: ruimte voor verbeelding, ruimte voor experimenten en praktijken van transitie, en ruimte voor reflectie en publieke dialoog. Het is met die ruimtes die culturele activiteiten creëren dat cultuur haar rol van motor voor transitie kan waarmaken.

Creatieve ruimte voor verbeelding

Verbeelding, inspiratie en creativiteit zijn belangrijke sleutels om tot verandering te komen. De cultuursector is bij uitstek een creatieve ruimte waarin maatschappelijke verandering kan worden verbeeld. Vanuit welke visie op de wereld, de mens en het leven willen we een veerkrachtige maatschappij ontwikkelen? Kunst en cultuur zijn domeinen voor reflectie over zulke grote vragen in relatie tot duurzaamheid.

Ruimte voor verbeelding zorgt voor een gedeelde horizon die betekenis verleent aan menselijke activiteiten, die het bedenken en uitproberen van nieuwe ideeën, levensstijlen en handelingsperspectieven begeleidt en duurzaamheid inbedt in het dagelijks leven. Maar voor kunstenaars betekent verbeelding ook: vrijheid claimen en experimenteren, plaats inruimen voor kritiek en provocatie, heterogeniteit omarmen en het onmogelijke willen. Ruimte om bestaande conventies in vraag te stellen en ze in alle openheid telkens opnieuw te herdenken.

Die vrijruimte om creatief na te denken over de ordening van de samenleving is een laboratorium van de verbeelding, en daarin speelt de autonome kunst een voortrekkersrol. Kunst laat toe om relatief onafhankelijk van de heersende waarden en normen te experimenteren met de betekenissen, beelden en verhalen waar een maatschappij van leeft en er de mogelijkheden en grenzen van te verkennen. Over een aantal thema's die we met ecologie en duurzaamheid (afval, economie, sociale ongelijkheid, het landschap, mobiliteit, verspilling, ...) associëren, wordt er fundamentele reflectie ontwikkeld binnen de kunsten.

Artistieke creatie wordt gedreven door de complexiteit van onze samenleving en omgeving en door kritische reflectie, niet door het economisch ingegeven efficiëntiedenken. In de discussie over transitie naar een duurzame samenleving lijkt de verbeeldingsruimte in te druisen tegen de hoogdringendheid en

drang naar efficiëntie. Een creatief proces kan echter, net door los te komen van het doelgerichte denken, verrassende alternatieven doen ontstaan.

Verbeelding lijkt a priori verbonden met de kunstensector maar geldt in se voor alle culturele sectoren. De verbeeldingsruimte vormt dus een belangrijk onderdeel van de gehele cultuursector. Het creatieve proces dat zich daar afspeelt, voedt het denken en doen van die cultuursector.

Leer, experimenteer- en ervaringsruimte

Transitie naar een duurzame samenleving vraagt van burgers dat ze over zoveel mogelijk en zo relevant mogelijke kennis beschikken. Het is een positieve trend dat er vandaag een enorme hoeveelheid aan informatie circuleert over duurzame alternatieven voor hoe we onze samenleving organiseren. Tegelijkertijd is het voor vele burgers een te grote uitdaging om in die wildgroei aan complexe informatie datgene te onderscheiden waarmee ze zelf aan de slag kunnen.

In de komende periode zal dieperliggende kennis over de grondoorzaken (waar faalt ons systeem?), over mogelijke alternatieven (een andere wereld kunnen en durven denken) en over succesvolle experimenten en praktijken essentieel zijn. Dergelijke kennis engageert burgers en inspireert om tot actie over te gaan.

Om tot deze ‘diepere’ en complexe vorm van kennis te komen, zijn alternatieve en inspirerende leer- en experimenteeruitruimtes noodzakelijk. De cultuursector kan binnen de burgermaatschappij dergelijke laboratoriumruimtes creëren om experimenten op te zetten, te herhalen en op te schalen. Onze traditie van individueel leren en kennis opdoen moet worden aangevuld met processen van sociaal en collectief leren: samen ervaringen opdoen, experimenteren met alternatieven en kennis delen.

De cultuursector met al zijn ervaring inzake leerprocessen (technieken uit het vormingswerk, samenlevingsopbouw, sociaal-artistieke praktijk) kan zonder twijfel een fundamentele bijdrage leveren aan het creëren van die gemeenschappelijke leer- en ervaringsruimtes en aan het ontwikkelen van concrete handelingsperspectieven waardoor een meer duurzame levensstijl aantrekkelijk wordt. Speciale aandacht gaat hierbij naar de betrokkenheid van alle stakeholders, en in het bijzonder naar het vergroten van de weerbaarheid van bijzondere doelgroepen. Pas dan is er sprake van een rechtvaardige duurzaamheidstransitie.

Deze leerruimtes kunnen zowel in een lokale als bovenlokale context gecreëerd, gestimuleerd en ondersteund worden. Lokale, gemeenschapsvormende initiatieven, dicht bij de leefwereld van mensen, maken verandering concreet, aantrekkelijk en haalbaar. Bovenlokale initiatieven creëren een groter globaal bewustzijn en rechtvaardigheidsperspectief.

Politieke ruimte voor publieke reflectie en dialoog

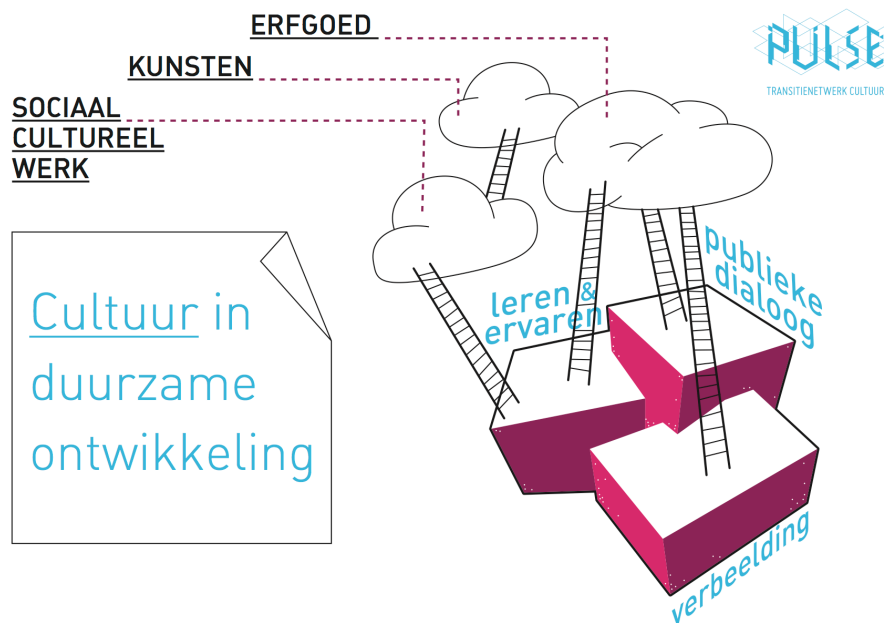
Om een transitie naar rechtvaardige duurzaamheid reëel te maken, zal een sterke en permanente publieke dialoog noodzakelijk zijn. De cultuursector heeft de rol en de mogelijkheid om ruimtes te creëren voor publieke reflectie en dialoog, waarin nieuwe verbindingen tussen burgers onderling en tussen burgers en het beleid gecreëerd worden. Kwesties worden er tot publieke zaak gemaakt en met andere woorden ook gepolitiseerd: ze geven aanleiding tot publiek en politiek debat, waar spraak en tegenspraak vorm krijgen – politiek in zijn meest oorspronkelijke betekenis. De essentie van een levendige democratie is immers net dat er blijvende conflicten en spanningsvelden zijn tussen actoren, die vanuit verschillende visies en andere belangen vorm geven aan de samenleving. Het uitgangspunt in deze politieke ruimte is niet langer consensus als na te streven ideaal, maar de openheid voor

complexiteit en verschil. 'Transitie' en 'duurzame ontwikkeling' zijn namelijk geen gebeitelde begrippen waarover consensus bestaat.

Er zijn nuances die telkens opnieuw verschuiven, voor- en tegenstanders voor bepaalde accenten. Bovendien is het begrip duurzame ontwikkeling zelf een na te streven principe dat telkens opnieuw in de aanwezige context geplaatst moet worden. Maar ook de verschillen tussen de actoren in die politieke ruimte worden als waardevol gezien. Dat álle bevolkingsgroepen hun levenswijzen, noden en belangen kunnen laten vertegenwoordigen in de publieke ruimte maar ook dat de natuur en de dingen een stem krijgen in het debat, is een zorg die hoog op de agenda van de cultuursector staat. Alleen op die manier wordt een draagvlak gecreëerd om de omslag van maatschappelijke structuren en systemen mogelijk te maken.

Cultuur heeft als producerende sector ook een voorbeeldfunctie in die publieke ruimte. De sector zal zelf op verschillende terreinen een duurzaam beleid voeren. Op vlak van programmering, organisatie, omkadering, personeelsbeleid, infrastructuur, productie, mobiliteit, maakt de sector baanbrekende keuzes. Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen is ook in de cultuursector een duidelijke keuze. Werken aan duurzaamheid houdt consequente keuzes in.

Kortom, de cultuursector in haar totaliteit bereikt veel mensen, haalt zijn kracht uit de betrokkenheid van die mensen en heeft zelf de kracht om grote groepen mensen te mobiliseren. Een sector waarin 'ontmoeten' centraal staat, is bij uitstek geschikt om de publieke dialoog te intensifiëren, discussies aan te wakkeren en mensen aan te sporen om hun stem te laten horen en zo verandering op gang te brengen.

8. Een duurzaamheidsagenda voor de cultuursector voor de periode 2017-2020

Als cultuursector willen we bijdragen aan de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving. We spreken hiervoor enkele ambities uit die we met de cultuursector, in al haar heterogeniteit, willen opnemen. Die ambities dienen bekeken te worden in het licht van de visietekst. Om die ambities te kunnen realiseren, is een kader van erkenning en ondersteuning noodzakelijk.

1. We onderschrijven de Sustainable Development Goals van de VN (2015). Vanuit een kritisch-reflexieve houding vertalen we de SDG's, gebruiken ze als leidraad, expliciteren onze eigen bijdrage aan de realisatie ervan en dragen dit ook uit naar de samenleving.

We verkleinen systematisch onze ecologische voetafdruk en dus ook de CO₂-uitstoot van onze werking. We integreren de SDG's in onze missies en werking en maken onze bijdrage zichtbaar. We werken aan de politisering van duurzaamheidskwesties: we verhogen het bewustzijn, agenderen duurzaamheidskwesties maatschappelijk en maken ze tot voorwerp van publieke discussie.

2. We werken samen binnen onze sector om de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving te versterken.

We maken tijd, ruimte en expertise vrij om samen te werken rond transitie; we organiseren sectorbrede initiatieven.

3. We werken via cocreatie samen met andere sectoren aan de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving. Cultuur, ecologie, het sociale en het economische vormen zo belangrijke pijlers in die transitie.

We inspireren door culturele praktijken te delen die maatschappelijke ontwikkelingen kritisch bevragen en een duurzame toekomst verbeelden. We werken met andere sectoren breed gedragen toekomstbeelden uit en realiseren die in projecten. We brengen verschillende sectoren en de wetenschappelijke onderzoeksgemeenschap samen, stimuleren samenwerking en experiment en versterken zo de transitie lokaal, regionaal en internationaal.

9. Jeugd en Media & rechtvaardige duurzaamheid

9.1. Een terugblik op de bijdrage van de jeugdsector

Vermits de jeugdsector niet tot de doelsector van Pulse behoort, werden de stakeholders uit het netwerk die affiniteit hebben met de jeugdsector als eerste benaderd. Vanuit die gesprekken wilden we een zicht krijgen op actuele tendensen rond rechtvaardige duurzaamheid in het veld, maar ook de noden en behoeften die daarmee gepaard gaan. Pulse ging in gesprek met Eva Vereecke en Frédérique Loones van De Ambrassade, 40 jeugdwerkers op de Commissie Jeugdwerk tijdens de Sectortweedaagse (30 april 2016) en Johan Van Gaens & Gerda Van Roelen (CJSM – Jeugd).

92 % van de Vlaamse jongeren ligt wakker van klimaatverandering⁶. Kinderen en jongeren in Vlaanderen groeien net zoals hun leeftijdsgenoten in de rest van de wereld op met grote ecologische uitdagingen. Gezien de omvang van de uitdagingen en de noodzakelijke veranderingen, zullen ze ook als toekomstige volwassenen betrokken partijen blijven.

In het kader van het Vlaamse **Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan** (2015-2019) werden duizenden kinderen en jongeren bevraagd naar wat hen bezig houdt in het leven. Duurzaamheid kwam als één van de negen beleidsuitdagingen uit de bevraging en werd bijgevolg één van de elf beleidsthema's waaraan minister Gatz met het Vlaamse Jeugd- en Kinderrechtenbeleid in Vlaanderen wil werken. Het Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan is een beleidsinstrument met doelstellingen voor kinderen en jongeren tot en met 30 jaar dat door de hele Vlaamse overheid wordt uitgevoerd.

De **Vlaamse Jeugdraad** actualiseerde zijn visie in 2009 aan de hand van enkele actuele aandachtspunten, waaronder duurzame ontwikkeling. "Kinderen en jongeren van vandaag willen ook morgen op een kwaliteitsvolle manier leven en zullen, meer nog dan anderen, de gevolgen ondervinden van de beslissingen die vandaag genomen worden. Een samenleving kan pas duurzaam zijn als er voldoende ruimte is voor inspraak van al haar bewoners en als ze optimaal gebruik maakt van de kennis en deskundigheid die er aanwezig is. Dit geldt op het vlak van ecologie, economie en samenleven." In 2015 stelde de Vlaamse Jeugdraad Jessica Williams aan als de nieuwe Vlaamse VN-jongerenvertegenwoordiger voor duurzame ontwikkeling. Ze werken samen met de Ambrassade aan de realisatie van de Sustainable Development Goals (UN, 2015) in de jeugdsector.

De Ambrassade, koepelorganisatie voor jeugd, jeugdwerk, jeugdinformatie en jeugdbeleid, hanteert een waardenkader waarin duurzaamheid centraal staat, naast solidariteit en participatie. Duurzaamheid zit voor de Ambrassade verwoven in de volledige werking van de organisatie, al wordt de thematiek niet expliciet benoemd in concrete acties.

Duurzaamheid leeft als thema bij Vlaamse **jeugdwerkorganisaties**. Sommige organisaties kiezen het bewust als jaarthema (Freetime, Chiro, FOS,...), voor anderen is duurzaamheid hun kernthema (JNM, Globelink enz.) of maakt het integraal deel uit van hun missie (Scouts en Gidsen, Koning Kevin, Sporta Vakantie enz.). Jeugdwerkorganisaties willen zowel hun voetafdruk verkleinen, alsook jongeren sensibiliseren rond duurzaamheid en concreet met hen werken aan duurzame alternatieven en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

⁶ onderzoek Mark Elchardus 2013 bij 2000 Vlaamse jongeren: http://www.standaard.be/cnt/dmf20151007_01906841

9.2. Een terugblik op de bijdrage van de mediasector

Vermits de sector Media niet tot de doelsector van Pulse behoort, werden de stakeholders uit het netwerk die affiniteit hebben met media als eerste benaderd. Vanuit die gesprekken wilden we een zicht krijgen op actuele tendensen rond rechtvaardige duurzaamheid in het veld, maar ook de noden en behoeften die daarmee gepaard gaan. Pulse ging in gesprek met Siebe Dumon van het Vlaams Audiovisueel Fonds (tevens lid van de Pulse-stuurgroep) en Jean-Marie Vandeuren (CJSM – Media).

Duurzaamheid is voor een aantal mediaspelers een topic in de organisatie, vaak inhoudelijk – wegens haar actuele relevantie – maar ook in de vorm van milieuzorg en dus in het verkleinen van de voetafdruk van producties en werkingen.

Voor **VRT** is duurzaamheid één van hun werkingsprincipes. De huidige VRT-gebouwen voldoen niet aan de energieprestatieregelgeving, maar met het nieuwe 'Mediapark' komt daar verandering in en wordt er resoluut gekozen voor een ecologisch duurzaam infrastructuurproject. Het verkleinen van de voetafdruk is voor VRT een bewuste keuze en maakt onderdeel uit van maatschappelijk verantwoord ondernemingsbeleid waarop ze als organisatie resoluut inzet.⁷

Ondanks de focus op duurzaamheid als werkingsprincipe, uit zich dit voornamelijk in duurzaam gebouwbeheer en niet zozeer in het verduurzamen van VRT-producties.

e-Mission⁸ van VAF is in binnen- en buitenland een toonaangevend project met betrekking tot het verduurzamen van filmproducties. Het **Vlaams Audiovisueel Fonds** zet sinds enkele jaren sterk in op duurzaam filmen. De aftrap werd gegeven in 2010 met een eco-summit tijdens het Filmfestival Gent en de publicatie van een e-Mission handboek vol praktische tips en maatregelen voor de audiovisuele sector. In 2013 schakelde het VAF een aantal versnellingen hoger. In samenwerking met eco-consultant Zero Emission Solutions (ZES) werden zes Vlaamse filmproducties onder de loep genomen. Ze berekenden hun CO₂-uitstoot en milieu-impact. In samenspraak met de betrokken producenten werkte het VAF een concrete en behapbare methodologie uit voor een ecologisch duurzamere filmindustrie. Er werden tools ontwikkeld en een intensief coachingstraject uitgezet.

Producenten die VAF-productiesteun krijgen voor fictiefilms en -reeksen zijn verplicht om een duurzaamheidstraject te volgen. Zij krijgen de laatste 10 % van hun steun enkel uitbetaald als ze minstens één infosessie hebben bijgewoond, concrete inspanningen hebben geleverd om duurzamer te produceren en de carbon calculator naar behoren hebben ingevuld.

Het VAF wierf in 2015 een fulltime duurzaamheidsmedewerker aan. Hij staat de filmcrews met raad en daad bij, toont hen hoe ze duurzaam kunnen produceren en zoekt oplossingen voor algemeen voorkomende struikelblokken.

Het VAF introduceerde in 2015 een e-Mission label (groen label of ecolabel). Dit is een onderscheiding voor films en reeksen die bijzonder duurzaam geproduceerd werden. Er moeten voldoende en overtuigende maatregelen genomen zijn inzake mobiliteit, afval, energie, duurzame aankopen, catering en communicatie. Duurzame acties op vlak van mobiliteit en afval zijn verplicht. De eerste twee e-Mission labels werden in oktober 2015 uitgereikt aan de fictiereeks *Den elfde van den elfde* van Tom Van Dyck en Alice Reijs (Toespijs) en de film *Home* van Fien Troch (Prime Time). De eerste resultaten op vlak van CO₂-uitstoot zijn veelbelovend. Bij de nulmeting in 2013 stootte een Vlaamse film gemiddeld 83 ton CO₂ uit. In 2015 noteerde het VAF 54,41 ton CO₂ per film.

⁷ <http://www.vrt.be/wie-zijn-we/werkingsprincipes/duurzaamheid>

⁸ e-Mission: een methodologie voor een groene audiovisuele sector in Vlaanderen – VAF jaarverslag 2015 (p. 31-38)

Vlaanderen wordt internationaal erkend als één van de koplopers voor duurzaam filmen. Het VAF werd dan ook veelvuldig gevraagd om e-Mission voor te stellen op festivals, conferenties, debatten en panelgesprekken zoals het Filmfestival van Cannes (2015) en COP 21 Parijs (2015).

Het VAF noteert een mentaliteitswijziging bij een relevant aantal filmmakers. De CO2-uitstoot per speelfilm of reeks ligt vandaag lager dan enkele jaren geleden. Toch is er nog een lange weg af te leggen vooraleer duurzaam filmen voor iedereen 'business as usual' zal zijn. Dit is nochtans het streven van VAF. Het VAF wil daarom de methodologie en tools in de nabije toekomst uitbreiden naar korte fictiefilm, documentaire en animatie, de CO2-calculator verder verfijnen, meer data verzamelen en interpreteren en ruimte en ondersteuning bieden aan projecten die duurzaamheid inhoudelijk exploreren (bv. GOOD MOOOV). e-Mission kan volgens VAF nuttig zijn voor alle audiovisuele producties in Vlaanderen. Het Vlaams Audiovisueel Fonds is daarom vragende partij om een verbreding van e-Mission naar andere mediapartners zoals MediArte, MediAcademie en de Vlaamse filmscholen te onderzoeken.

Er zijn ook media-initiatieven die inhoudelijk werken rond duurzaamheidskwesties, meer bepaald **GOOD MOOOV** van MOOOV filmfestival: sinds 2013 een jaarlijks pitch-event voor filmmakers van maatschappelijk geëngageerde documentaires. Op GOOD MOOOV 2016 kwamen opnieuw een aantal documentairemakers samen in Turnhout om hun filmprojecten voor te stellen aan bedrijven en NGO's en op die manier mogelijke samenwerkingen op te starten. Samuel in the Clouds, een internationaal gerenommeerde documentaire van Pieter Van Eecke kwam tot stand op GOOD MOOOV 2014. Andere voorbeelden van mediaprojecten die inhoudelijk bijdragen aan de transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving zijn: **Generation WHAT?** (MNM), de **Geonauten** (Ketnet), **MO-Magazine** enz⁹.

⁹ 'Media en duurzaamheid', The Shift: <https://theshift.be/nl/insights/media-helpen-duurzaamheid-op-de-agenda-zetten>

10. Een beleidsagenda voor de Minister van Cultuur, Jeugd, Media en Brussel voor de periode 2016 – 2019

10.1. Algemene beleidsaanbeveling

- **Het Vlaamse beleid maakt van duurzaamheid een horizontaal en transversaal thema.**

10.2. Aanbevelingen met betrekking tot het Vlaamse Cultuurbeleid

- **Ontwikkel een visie en concrete plannen wat betreft het verduurzamen van culturele infrastructuur.**
 - Maak van het ecologisch verduurzamen van culturele infrastructuur een afzonderlijke prioriteit in het subsidiestelsel van bovenlokale investeringssubsidies.
 - Versterk het Fonds Culturele Infrastructuur (FOCI) met een duurzaamheidscel.
 - Bied als overheid een financieringsmodel aan dat investeringen via het ESCO-model mogelijk maakt, waarbij de overheid de nodige middelen aanbiedt om culturele infrastructuur drastisch te verduurzamen en waarbij het terugverdieneffect deels geïnvesteerd kan worden in het project en deels kan dienen voor nieuwe duurzame maatregelen.
 - Ontwikkel als Vlaamse regering een framework voor duurzaamheid waarbij ecologie en duurzame zorg voor het cultureel onroerend erfgoed samenkomen; zodat culturele exploitatie van onroerend erfgoed op een ecologisch verantwoorde manier gerealiseerd wordt.
- **Ontwikkel een visie en concrete plannen voor een duurzaam cultureel mobiliteitsbeleid.**
 - Stimuleer de samenwerking tussen de cultuursector en openbaar vervoer om elkaars aanbod op elkaar af te stemmen en te komen tot een mobiliteitscharter.
 - Zorg bij inplanting van nieuwe infrastructuur voor goede aansluiting op openbaar vervoer.
 - Stimuleer prijsreductie bij cultuurdeelname voor het gebruik van duurzame mobiliteit.
 - Stimuleer een duurzaam internationaal mobiliteitsbeleid en stel internationale mobiliteitsbudgetten ter beschikking voor de meest duurzame mobiliteitsopties.
- **Ga in overleg met hogescholen, universiteiten en centra voor volwassenenonderwijs om de duurzaamheidskwestie als een centraal topic op te nemen in het curriculum van toekomstige cultuurprofessionals, -managers en kunstenaars.**

Werk hiervoor samen met die culturele actoren die reeds kennis en expertise opgebouwd hebben in dit gebied.

➤ **Stimuleer culturele actoren om te werken en te experimenteren rond duurzaamheidstransitie.**

- Creëer nieuw beleid waarin nieuwe middelen worden gegenereerd om duurzaamheidsprojecten van de cultuursector te ondersteunen.
- Voer positieve discriminatie door voor projecten en organisaties die rond duurzaamheid werken.
- Elke regelgeving ondergaat een duurzaamheidstoets.
- Creëer financiële ruimte zowel vanuit de overheid als vanuit nieuw te ontwikkelen instanties (bv. fonds, charter, ...).

➤ **Ondersteun op een structurele manier een cultuurbrede netwerkorganisatie**

Pulse Transitienetwerk Cultuur die de volgende opdrachten opneemt:

- Kennisopbouw en kennisdeling
- Zichtbaarheid creëren rond duurzaamheidsinitiatieven in de cultuursector en rond duurzaamheidskwesties
- Verbinding leggen tussen actoren binnen de cultuursector en over de grenzen van de cultuursector heen
- Aanspreekpunt voor beleid voor opvolging en aansturing van duurzaamheidskwesties

10.3. Aanbevelingen met betrekking tot het Vlaamse Jeugdbeleid

- **Ontwikkel een visie en concrete plannen wat betreft het verduurzamen van jeugdinfrastructuur.**
 - Maak van het ecologisch verduurzamen van jeugdinfrastructuur een afzonderlijke prioriteit in het subsidiestelsel van bovenlokale investeringssubsidies.
- **Ga in overleg met hogescholen, universiteiten en centra voor volwassenenonderwijs om de duurzaamheidskwestie als een centraal topic op te nemen in het curriculum van toekomstige jeugdprofessionals.**
- **Stimuleer jeugdactoren om te werken en te experimenteren rond duurzaamheidstransitie.**
 - Creëer nieuw beleid waarin nieuwe middelen worden gegenereerd om duurzaamheidsprojecten van de jeugdsector te ondersteunen.
 - Voer positieve discriminatie door voor projecten en organisaties die rond duurzaamheid werken.
 - Elke regelgeving ondergaat een duurzaamheidstoets.
 - Creëer financiële ruimte zowel vanuit de overheid als vanuit nieuw te ontwikkelen instanties (bv. Fonds, charter, ...).
- **Ondersteun op een structurele manier een netwerkorganisatie die de volgende opdrachten opneemt:**
 - Kennisopbouw en kennisdeling
 - Zichtbaarheid creëren rond duurzaamheidsinitiatieven in de jeugdsector en rond duurzaamheidskwesties
 - Verbinding leggen tussen actoren binnen de jeugdsector en over de grenzen van de jeugdsector
 - Aanspreekpunt voor beleid voor opvolging en aansturing van duurzaamheidskwesties

10.4. Aanbevelingen met betrekking tot het Vlaamse Mediabeleid

- **Ontwikkel een visie en concrete plannen wat betreft het verduurzamen van media-infrastructuur.**
 - Maak van het ecologisch verduurzamen van media-infrastructuur een afzonderlijke prioriteit in het subsidiestelsel van bovenlokale investeringssubsidies.
- **Ontwikkel een visie en concrete plannen wat betreft het verduurzamen van audiovisuele mediaproducties.**
 - Rol e-Mission (VAF) verder uit naar MediAcademie en MediArte zodat alle audiovisuele producties in Vlaanderen hun voetafdruk verkleinen
 - Ga in overleg met hogescholen, universiteiten en centra voor volwassenenonderwijs om de duurzaamheidskwestie als een centraal topic op te nemen in het curriculum van toekomstige productieprofessionals.
- **Stimuleer media-actoren om inhoudelijk te werken en te experimenteren rond duurzaamheidstransitie.**
 - Creëer nieuw beleid waarin nieuwe middelen worden gegenereerd om duurzaamheidsprojecten van de mediasector te ondersteunen.
 - Creëer financiële ruimte zowel vanuit de overheid als vanuit nieuw te ontwikkelen instanties (bv. Fonds, charter, ...).
 - Voer positieve discriminatie door voor projecten en organisaties die rond duurzaamheid werken.
 - Elke regelgeving ondergaat een duurzaamheidstoets.
 - Ga in overleg met hogescholen, universiteiten en centra voor volwassenenonderwijs om de duurzaamheidskwestie als een centraal topic op te nemen in het curriculum van toekomstige journalisten.
- **Ondersteun op een structurele manier een netwerkorganisatie die de volgende opdrachten opneemt:**
 - Kennisopbouw en kennisdeling
 - Zichtbaarheid creëren rond duurzaamheidsinitiatieven in de mediasector en rond duurzaamheidskwesties
 - Verbinding leggen tussen actoren binnen de mediasector en over de grenzen van de mediasector
 - Aanspreekpunt voor beleid voor opvolging en aansturing van duurzaamheidskwesties

11. Bijlagen

11.1. Glossarium

Buen Vivir: “Buen Vivir” of “Vivir Bien” zijn de Spaanse woorden die in Latijns-Amerika gebruikt worden om alternatieven voor ontwikkeling te beschrijven die zich toespitsen op ‘goed leven’ in de brede zin van het woord; gebaseerd op harmonie tussen mens en natuur.

Cocreatie: Cocreatie is wat er gebeurt wanneer individuen, groepen of organisaties, die betrokken zijn op een als complex ervaren uitdaging, samen oplossingen creëren die tegemoet komen aan een algemeen belang. Het is een zelfsturend of hooguit gefaciliteerd proces waarin er sprake is van authentieke en respectvolle interacties tussen mensen die streven naar een gedeelde kijk op de gewenste toestand en gedragen acties in die gewenste richting.

Ecologische Voetafdruk: De ecologische voetafdruk meet de druk die de mens uitoefent op de ecosystemen. De ecologische voetafdruk is een getal dat weergeeft hoeveel biologisch productieve grond- en wateroppervlakte nodig is om je consumptieniveau te kunnen handhaven en om de afvalproductie te kunnen verwerken.

Politiseren: Kwesties worden gepolitiseerd als ze voorwerp worden van politieke discussie en besluitvorming. Mensen of organisaties worden gepolitiseerd als ze politiek bewust worden of betrokken raken bij kwesties die ze als politiek beschouwen. (Van Bouchaute, 2013)

Rechtvaardige duurzaamheid: Dit begrip geeft weer dat duurzame ontwikkeling zowel sociaal-rechtvaardig als ecologisch duurzaam moet zijn.

Sustainable Development Goals: De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn een geheel van universele doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. Ze zijn in september 2015 goedgekeurd door de 193 lidstaten van de Verenigde Naties, om de Millenniumdoelstellingen (2000-2015) te vervangen en de overgang naar een duurzame samenleving verder te zetten.

Transitie: Dit is een grondig, maatschappelijk veranderingsproces van een oud naar een nieuw evenwicht, waarbij veranderingen optreden op het niveau van structuren (institutionele opbouw, macht), cultuur en werkwijzen (routines, regels, gedrag). Een transitie is het resultaat van de interactie tussen technologische, economische, ecologische en culturele ontwikkelingen. (Jones, P.T. en De Meyere, V.)

11.2. Bibliografie

boeken & tijdschriften

- Bergold, J. & Thomas, S., 'Participatory Research Methods: A Methodological Approach in Motion', in: *Forum Qualitative Social Research*, Vol. 13, p. 18, 2012
- Holemans, Dirk, *Ecologie en burgerschap: pleidooi voor een nieuwe levensstijl*, (tweede druk), Antwerpen: Argus/Pelckmans, 2003
- Jones, Peter Tom en De Meyere, Vicky, *Terra Reversa. Transitie naar rechtvaardige duurzaamheid*, Antwerpen: Epo, 2009
- Peeters, Jef e.a., *Veerkracht en Burgerschap*, Antwerpen: Epo, 2015
- Van Bouchaute, B., '(De)Politisering van/in/door het middenveld?', in: *Momenten*, Demos, 2013

online

- Sustainable Development Goals - United Nations
(online: <https://sustainabledevelopment.un.org/>)
- Sustainable Development Goals - Cifal Flanders
(online: <http://cifal-flanders.org/focus/sustainable-development-goals/>)
- Vlaamse Klimaattop (online: <http://www.vlaamseklimaattop.be>)
- Buen Vivir - 11 11 11 (online: <http://www.11.be/item/buen-vivir>)
- Stakeholders - MVO Vlaanderen
(online: <https://www.mvovlaanderen.be/thema/stakeholders>)
- Ecologische voetafdruk - WWF
(online: <http://www.wwf.be/nl/wat-doet-wwf/impact-verminderen/577>)
- De cocreatieve benadering - Kwadraet (online: <http://bit.ly/1TXex9e>)

beleidsdocumenten

- VN-resolutie Agenda 2030 officiële vertaling Nederlands 2016
- *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, Unesco 2005
- *Re/Shaping Cultural Policies. A Decade Promoting the Diversity of Cultural expressions for Development*, Unesco 2015
- *Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session*, UN 2015 (COP 21 Paris)
- *Visie 2050: een langetermijnvisie voor Vlaanderen*, Vlaamse Regering 2015
- *Beleidsnota Cultuur 2014-2019*
- *Advies Bouwen aan culturele ruimtes: Technische prioriteiten voor culturele infrastructuur*, SARC, Sectorraad Kunsten en Erfgoed 2014
- *Visietekst Atelier Eco-cultuur*, Cultuurforum 2010

11.3. Open Klimaatbrief november 2015

Open klimaatbrief van de cultuursector

Het belang van de klimaatop in Parijs valt nauwelijks te overschatten. Meer dan over het globaal terugdringen van broeikasgassen, gaat het over hoe wij onze economie invullen en hoe we ons samenleven vormgeven. We hebben dringend een bindend en wereldwijd klimaatakkoord nodig, dat niet alleen de weg uitstippelt naar een koolstofarme toekomst maar dat de opstap vormt naar een veerkrachtige en rechtvaardige maatschappij. **Want meer dan de optelsom van uitstootcijfers en koolstofbesparende ingrepen zijn het gedragsveranderingen en nieuwe culturele patronen die een transitie naar een duurzame samenleving mogelijk maken.**

Als cultuursector vragen wij daarom van de betrokken overheden een ambitieus, juridisch bindend en globaal klimaatakkoord dat rigoureuze keuzes maakt. Als we de kritische grens van 2 graden opwarming niet willen overschrijden, dan moeten we durven beslissen dat de fossiele reserves in de grond blijven, dat de wereld tegen 2050 voor 100 procent op hernieuwbare energie zal draaien en dat er een rechtvaardig, publiek financieringsmechanisme komt dat wereldwijd mee de kosten draagt voor de strijd tegen klimaatopwarming en voor de uitbouw van aanpassingsmaatregelen.

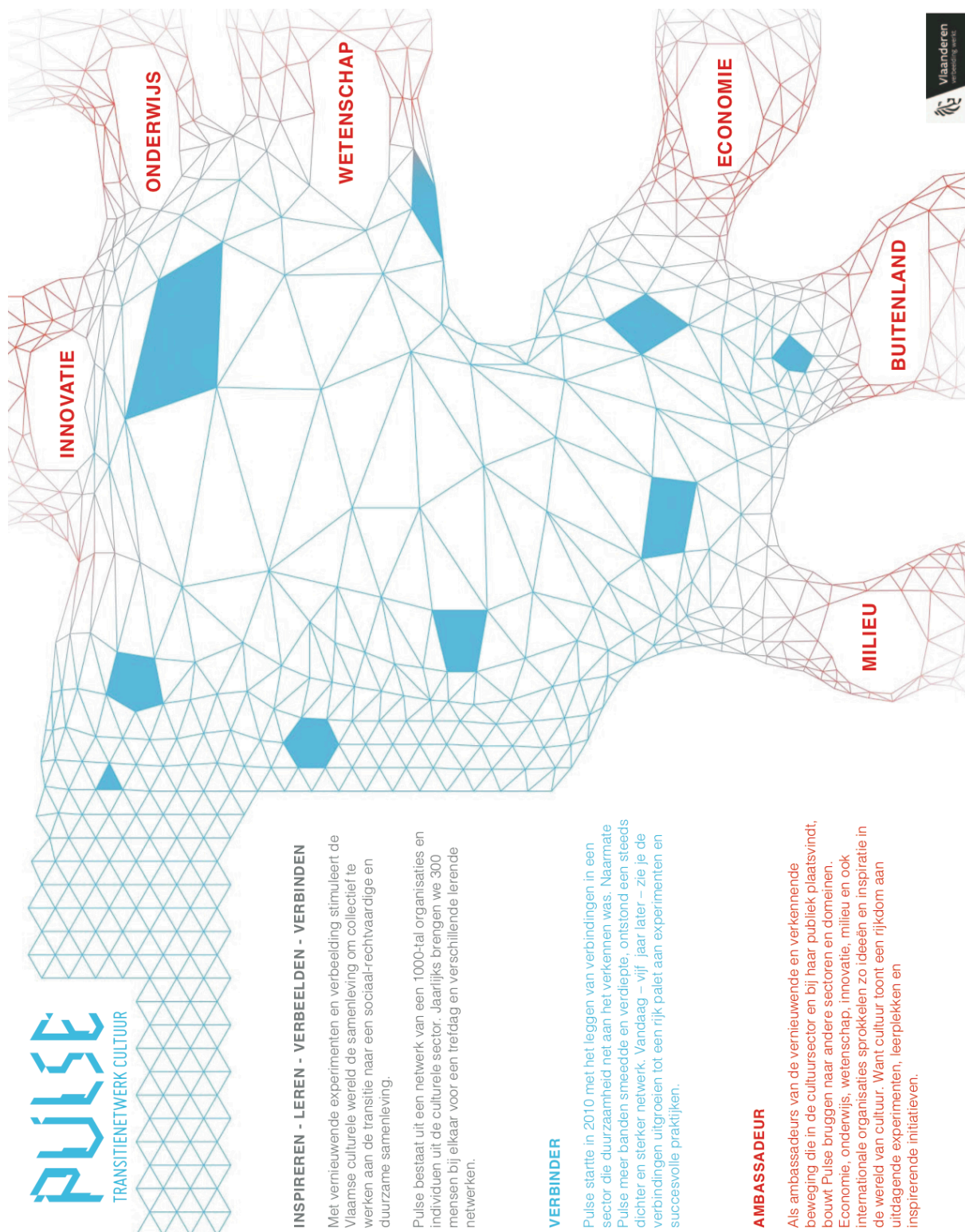
De tijd is rijp om zo'n fundamenteel akkoord te sluiten. Langer wachten jaagt niet alleen de kostprijs van de omschakeling omhoog, maar verhoogt ook stelselmatig het risico op verschillende crisissen die samenlevingen en ecosystemen nog drastischer zullen ontwrichten.

Als cultuursector engageren wij ons om zo'n ambitieus klimaatakkoord enthousiast te ondersteunen en mee te implementeren. Net als iedereen hebben we een verantwoordelijkheid om onze organisaties zo veel als mogelijk klimaatneutraal te maken en eco-efficiënter te werken. Maar we willen ons ook inzetten om na Parijs het klimaat op de agenda te houden. Zo lang we als maatschappij niet de noodzakelijke omslag maken, zal het klimaat brandend actueel blijven. Daar willen wij als sector op inzetten: het scherpen van de geesten van de mensen, het zoeken naar weerbaarheid in veranderende tijden, het co-creëren van een materiële en mentale transitie. We denken hierbij aan het delen van kennis en inzichten, maar ook over het concreet bouwen aan alternatieven.

Een klimaatneutrale samenleving is een rechtvaardige samenleving die 'meer' vervangt door 'beter', die 'hebben' omzet in 'delen' en die van gedeeld bezit een gemeenschappelijke plek maakt. De kans die Parijs biedt om hier wereldwijd op in te zetten, mag geen gemiste kans worden. Uitstel is niet langer een optie. Wij vragen als cultuursector dan ook een klimaatakkoord dat uitgaat van honderd procent duurzame energie en mobiliteit in 2050, dat inzet op de uitbouw van een circulaire economie, dat voorziet in een klimaatfonds en dat vooral het begin vormt van een doorgedreven en transversaal klimaatbeleid.

(de **meer dan 500 ondertekenaars** zijn terug te vinden op <http://pulsenetwerk.be/open-brief/>)

11.4. Voorstellingsfolder Pulse

'Leren kan je op veel manieren. Ook over transitie naar een meer duurzame samenleving. Maar echt leren doe je van mekaar, van collega's die met dezelfde uitdagingen worstelen. ... in een lerend netwerk dus. Om echt samen na te denken over en te werken aan die noodzakelijke verandering heeft de culturele sector een breedplaats nodig, een veilig netwerk om ongehind en ongegeneerd van gedachten te kunnen wisselen. Het Pulse netwerk dus.

Jer Van Eyck, Vormingplus Kempen

Donderdag Veggiedag

In 2009 lanceerde EVA vzw de bijzonder succesvolle campagne Donderdag Veggiedag. Niet alleen steden als Gent, Mechelen, Brussel, Kortrijk en Hasselt maakten van donderdag een officiële veggiedag, ook restaurants, scholen, bedrijven en tienduizenden mensen laten op donderdag vlees en vis links liggen en kiezen voor iets vegetarisch. Op de website www.donderdagveggiedag.be vind je een rijkdom aan recepten, die ook gebundeld zijn in een kookboek.

Repair Café

Netwerk Bewust Verbruiken – een netwerkorganisatie die inspireert tot minder en anders consumeren – introduceerde enkele jaren geleden het concept Repair Café in Vlaanderen. Dit eenvoudige concept wordt telkens opnieuw gedragen door een groep vrijwilligers/enthousiastelingen die in hun buurt een bijeenkomst – 'Repair Café' – organiseren waar buren naartoe komen om kapotte dingen te laten repareren of van andere buren zelf te leren hoe ze het kunnen herstellen. Al het nodige materiaal is aanwezig. Buren delen er hun kennis en leren van elkaar hoe ze toestellen en spullen langer kunnen laten meegaan. Onmiddellijk vond het concept een enorme werkklank en sindsdien worden er overal in Vlaanderen geregeld Repair Cafés georganiseerd.

Timelab

Timelab is een open stadslabo in Gent, een gedeelde werkplaats waar zowel kunstenaars, een grote 'community' van leden als bewogen burgers samenwerken aan kleine en grote veranderingen. Timelab blinkt uit in het bepalen van nieuwe samenwerkingsmodellen, het werken aan prototyping en het stimuleren van uitwisseling. Behalve het aanbieden van een 'maker's lab' (met o.a. 3D printers en een lasercutter) stellen ze hun ruimte ook gratis open als co-working café. Duurzaamheid en transitie zijn speerpunten in hun werking en worden meegenomen zowel in hun projecten, infrastructuur en organisatiestructuur.

Greentrack

Greentrack is een netwerk van cultuurorganisaties die duurzamer willen werken. Het is gestart met een netwerk in Gent, maar is in *no time* uitgegroeid tot een reeks netwerken in verschillende andere steden (Leuven, Antwerpen, Brugge, Kortrijk, Luik). Via infosessies, groepsaankopen en o.a. gemeenschappelijke publieke acties wil Greentrack zowel de eigen leden als het publiek aanspreken om duurzame keuzes te maken. Dat gaat van mobiliteitsacties waarbij samengewerkt wordt met De Lijn, tot duurzame, fairtrade- en lokale catering, gratis fietsherstellingen, repair cafés, ruilbeurzen, stadslanbouw etc.

In Gent telt het netwerk intussen een kleine 50 leden; in Antwerpen 20 en in de andere steden groeit het ledenaantal gestaag aan.

'Pulse organiseert plekken waar ik mensen kan ontmoeten die bereid zijn om de begane paden minstens al in vraag te stellen. Maar meer nog is er de confrontatie met nieuwe praktijken die het gesprek over alternatieven voeden omdat zij een andere toekomst als een concrete mogelijkheid gestalte geven.'

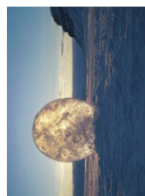
Jer Peeters, Civilaz - KHLuven

Handmade in Brugge (tapis plein vzw)

Handmade in Brugge – een initiatief van tapis plein vzw – zet Brugse makers in de kijker. Met dit project/label wil tapis plein vzw ambachtelijk vakmanschap geïnspireerd door verleden en toekomst versterken en ondersteunen. Ze ontwikkelen daarvoor een verrassend publieksaanbod, creëren creatieve breedplaatsen in de stad, faciliteren ontmoeting en kruisbestuiving, en scherpen de ondernemerskijks van ambachtelijke ontwerpers aan. In een klimaat van groeiend verzet tegen de wegwerpcultuur, en de stijgende vraag naar ambachtelijke, originele kwaliteitsproducten bouwen ze mee aan een sterke lokale economie.

'Cultuur treedt buiten de begrenzing van het nu, van wat tastbaar en rationeel is, geeft betekenis. Cultuur bevraagt het status quo en inspireert de toekomst. Op een planeet die vandaag op vele fronten onder druk staat, biedt cultuur een vrijplaats om nieuwe werelden te verbeelden. Daarom laat Vredeslanden zich voluit inspireren door Pulse, het cultuurnetwerk dat fris en scherp op de snee nieuwe betekenis tracht te geven.'

Jan Wyckaert, Vredeslanden

Burning Ice (Kaaltheater)

Burning Ice is een jaarlijks weerkerend kunstfestival van het Kaaltheater waar tegelijkertijd kritisch gekeken wordt naar de huidige samenleving en orissen maar ook een andere toekomst op talloze manieren verbeeld wordt. Het festival is een van de eerste initiatieven in de kunstensector (2008) dat zich inhoudelijk volledig toeleegde op de relatie tussen kunst en ecologie. Toonaangevende kunstenaars delen het podium met wetenschappers, economen, theoretici en activisten.

'In deze tijden van verandering is het belangrijk dat een organisatie vernieuwende ideeën en initiatieven bij elkaar brengt, versterkt en verbindt. Ik ben blij dat Pulse deze rol op zich neemt.'

Seven Vromman, Low Impact Men

Angst/Hebzucht

Braakland/ZheBilding & De Queeste hebben een intrigerende trilogie van politieke thrillers uitgewerkt rond de financiële en bankencrisis. 'Hebzucht' gaat over de rise & fall van een imperium. 'Angst' stelt vervolgens scherp op de angst die de wereld teistert sinds de val van de banken. En na de klassieke ontleding van de crises zal het derde deel 'Hoop' volgen, waarin de personages op zoek gaan naar perspectieven. *De Theatermaker over 'Hebzucht': 'Vele maanden onderzoek naar het hart van de financiële crisis zijn knap vertaald naar een raak leerstuk dat je in verstomming achterlaat. De hele wereld in één voorstelling.'*

'Pulse heeft ervoor gezorgd dat duurzaamheid en transitie blijvend aanwezig zijn in de mindset van de organisatie waarvoor ik werk. De verschillende invalshoeken vanuit de diversiteit van de partners uit de cultuursector zorgen voor verrassende en diepgaande uitwisselingen.'

Karel Moons, De Veerman

Translab K (Vormingplus Kempen)

Translab K wil experimenteren met kleinschalige transitieprojecten waarin burgers zelf ecologische initiatieven nemen. Dat doen ze door nationale transitie-initiatieven en campagnes te vertalen en toe te passen binnen eigen regio, meer en intensere samenwerkingsprojecten te faciliteren of zelf op te zetten, en activiteiten te organiseren zoals lezingen, debatten, thematische bezoeken, educatieve acties, ... Zo stimuleren en versterken ze de transitiebeweging in de Kempen.

'Pulse is een zeer interessant netwerk van mensen die – vanuit verschillende achtergronden, organisaties en posities – nadenken over de rol van kunst en cultuur in het kader van de uitdagingen van onze tijd. Voor een docent in de kunst zoals ik, is het een grote meerwaarde om op deze manier op de hoogte te blijven van discussies en praktijken rond duurzaamheid en cultuur op niveau van het Vlaamse landschap. We hoeven het wiel immers geen tweede keer uit te vinden, en gekoppelde wielen rijden tezamen ook sneller.'

An De Bisschop, School of Arts KASK-Conservatorium

11.5. Samenwerkingsovereenkomst met betrekking tot het Transitienetwerk Cultuur

Samenwerkingsovereenkomst met betrekking tot het Transitienetwerk Cultuur

Deze overeenkomst wordt afgesloten tussen volgende partijen:

- De afdeling Sociaal-Cultureel Werk van het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, vertegenwoordigd door mevrouw Gerda Van der Plas, afdelingshoofd;
- De vzw Steunpunt voor sociaal-cultureel volwassenenwerk, afgekort SoCiuS, vertegenwoordigd door de heer Fred Dhont, directeur. SoCiuS staat in voor de hosting van het Transitienetwerk Cultuur.

Overwegende de dringende noodzaak tot transitie van onze samenleving zoals neergeschreven in de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling.

Overwegende de nota van minister Sven Gatz van 11 december 2015 waarin wordt gevraagd om het werk van het transitienetwerk Cultuur "Pulse" een jaar langer te ondersteunen met het oog op de verdere uitrol van kennis en instrumentarium naar het culturele werkveld en bij uitbreiding de sectoren jeugd en media;

Artikel 1: Uitvoerder.

De uitvoering van deze samenwerkingsovereenkomst wordt volledig gerealiseerd door het Transitienetwerk Cultuur, waarvan de werking gehost wordt door SoCiuS vzw. SoCiuS vzw, sluit daartoe een overeenkomst met het Transitienetwerk Cultuur.

Artikel 2: Situering en Missie

Het Transitienetwerk Cultuur is een netwerk van actoren en steunpunten uit de kunsten, erfgoed en sociaal-culturele sectoren. Het netwerk wordt aangevuld met experts en deskundigen uit belendende disciplines en domeinen.

De actoren in het transitienetwerk werken samen met de Vlaamse Gemeenschap aan een transitie naar een rechtvaardige duurzame samenleving en nemen hiertoe diverse initiatieven/acties. Initiatieven en acties kunnen zich situeren op organisatieniveau, sectorniveau of kunnen cultuursector-overstijgend zijn.

De initiatieven/acties van het transitienetwerk willen er algemeen toe bijdragen dat:

- 1° socio-ecologische uitdagingen publiek bespreekbaar worden;
- 2° actoren uit de kunsten, erfgoed en sociaal-culturele sectoren de noodzakelijke veranderingen mee implementeren;
- 3° maatschappelijke transitie naar rechtvaardige duurzaamheid vanuit de cultuursector kritisch-reflexief gevoed wordt.

Artikel 3: Omschrijving van de doelstellingen

Het Transitienetwerk Cultuur heeft als doel: ondersteunen, ontwikkelen en mee zichtbaar maken van de essentiële rol van cultuur in de noodzakelijke systemische transitie naar een meer duurzame manier van leven voor en door iedereen.

In de gesubsidieerde periode 2015-2016 worden volgende resultaten bereikt:

1° Een Trefdag samen met steunpunten cultuur.

In 2016 zal Pulse een trefdag organiseren, met een thematische insteek. Pulse wil op die manier voldoende verdieping bieden en de mogelijkheid aanreiken om diepgaand te werken rond een bepaald topic. De keuze van het thema zal in het voorjaar 2016 worden vastgelegd door de Pulse-stuurgroep, gebaseerd op de aangereikte thema's uit de voorbije werkjaren.

Hoofdindicator: een thematische trefdag als gezamenlijk initiatief van Pulse met een aantal cultuursteunpunten.

Indicator: 5 inspirerende projecten waaraan actoren uit de sectoren cultuur, jeugd en media participeren, worden voorgesteld

Indicator: een verkenning heeft plaatsgevonden van nieuwe transitie-initiatieven vanuit een netwerk van cultuur-, jeugd- en media-actoren

2° Initiëren en opvolgen van 'praktijkimPULSEN', als uitloper van de lerende praktijkgemeenschappen

De cultuursector ziet de evolutie naar een duurzame samenleving als een belangrijke uitdaging. De sector zal haar kracht inzetten om de civiele samenleving én de beleidsmakers te betrekken bij het uitdenken en vorm geven van die toekomst. Dit kan door in te zetten op het publiek maken van de socio-ecologische uitdaging. Daarnaast kan ze het procesmatige en 'lerende karakter' van de noodzakelijke verandering implementeren. Tot slot kan de cultuursector de noodzakelijke verbeelding en creativiteit inbrengen in alle lagen van de veranderingsprocessen en nieuwe verhalen creëren.

Om deze drie functies waar te maken, wil Pulse inzetten op concrete 'praktijkimPULSEN', die antwoorden op de belangrijkste behoeftes die in de drie lerende praktijkgemeenschappen in 2015 werden geformuleerd.¹ De praktijkimPULSEN stimuleren het sectorbreed delen van praktijken, kennis en reflecties.

In het werkjaar 2015-2016 zet Pulse in op twee praktijkimPULSEN op het vlak van governance en bestuur, en alternatieve niet-monetaire financiering. Pulse wil deze praktijkimPULSEN initiëren en opvolgen en gaat hiervoor verscheidene partnerschappen aan.

¹ Die drie praktijkgemeenschappen waren 'complementaire munten in cultuur', 'duurzame infrastructuur' en 'besturen in transitie'.

Hoofdindicator: Pulse initieert en volgt enkele praktijkPULSEn, op samen met betrokken partners.

Indicator: 2 thematisch gebonden praktijkPULSEn worden gerealiseerd waaraan culturele actoren participeren

Indicator: kennis, expertise en uitdagingen worden tijdens de praktijkPULSEn op een interactieve manier gedeeld

3° Verdere uitbouw van het digitaal platform.

Het digitaal platform van Pulse werd in 2013 opgestart. In het 4de werkjaar wil Pulse het bereik van het digitaal platform vergroten, zodat ideeën, praktijken en informatie in een ruimere kring gaan circuleren.

Hoofdindicator: tegen eind 2016 een verhoging van het aantal hits, facebook-likes en abonnementen op www.pulsenetwerk.be;

Indicator: een selectie van inspirerende praktijken zijn ontsloten

Indicator: instrumenten en hefboomen voor het verduurzamen van de eigen praktijk zijn ontsloten

Het Transitienetwerk Cultuur maakt een werkingsplan (met inbegrip van fasering en budgettering) op voor de realisatie van bovenstaande drie doelstellingen. De inhoud van het werkingsplan is onderdeel van deze overeenkomst.

4° Werken aan concrete aanbevelingen.

Pulse werkt aan een eindverslag waarin concrete aanbevelingen worden geformuleerd voor de sectoren cultuur, jeugd en media op basis van de opgebouwde kennis en ervaring.

Hoofdindicator: ten laatste 30 november 2016 levert Pulse een eindverslag op met daarin concrete aanbeveling op basis van de opgebouwde kennis en ervaring.

Indicator: Er zijn concrete aanbevelingen voor de sectoren cultuur, jeugd en media

Indicator: Er zijn concrete aanbevelingen voor het beleid.

Artikel 4: Rapportering over de uitvoering van de overeenkomst

Voor het realiseren van deze overeenkomst wordt de opdracht van de bestaande verlengd. De stuurgroep is samengesteld uit afgevaardigden van de minister bevoegd voor Cultuur, vertegenwoordigers van de administratie, SoCiuS en vertegenwoordigers van het Transitienetwerk Cultuur.

De stuurgroep functioneert als een klankbordgroep voor het strategisch en operationeel plan.

Artikel 5: Middelen

Op de kredieten van de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 2015, programma HD, entiteit HB, basisallocatie HB-1HD12AA-WT wordt aan SoCiuS, een bedrag van 75.000 euro (vijfenzeventigduizend euro) ter beschikking gesteld voor de werking van het transitienetwerk cultuur.

Het bedrag wordt uitbetaald op het bankrekeningnummer 068-1047930 - 66 van de host, vzw Steunpunt voor sociaal-cultureel volwassenenwerk, Gallaitstraat 86 bus 4, 1030 Schaarbeek.

De middelen worden uitbetaald na ondertekening van deze overeenkomst.

Kosten voor de tewerkstelling van personeel, overhead- en werkingskosten gelinkt aan de werking van het Transitienetwerk Cultuur kunnen in rekening gebracht worden. Het activiteitenverslag en de eindafrekening worden ingediend ten laatste 2 maanden na afloop van de overeenkomst.

Het Transitienetwerk Cultuur engageert zich om een equivalent van minstens 7.500 euro bijkomende middelen te verantwoorden en deze te investeren in het Transitienetwerk Cultuur gedurende de looptijd van de overeenkomst.

Alle stukken ter verantwoording van het activiteitenverslag en de eindafrekening worden door de host SoCius ter beschikking gehouden gedurende 5 jaren te rekenen vanaf de datum van de ondertekening van deze overeenkomst.

Indien uit de afrekening blijkt dat het beschikbaar gestelde bedrag zoals vermeld in artikel 5 niet volledig gebruikt is, wordt het verschil teruggevorderd door de Vlaamse Gemeenschap.

Artikel 6: Duur van de overeenkomst

Het werkingsjaar start op 16 december 2015 en eindigt uiterlijk op 15 december 2016.

Artikel 7: Algemene bepalingen

7.1. In alle perscommunicaties en andere mededelingen aan het publiek die rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met de opdracht of de samenwerking tussen partijen zoals in deze overeenkomst bedoeld, worden steeds beide partijen vermeld als initiatiefnemers.

7.2. Ingeval een partij in gebreke blijft haar verbintenis uit deze overeenkomst na te komen, ongeacht om welke reden dan ook, en na afloop van 30 (kalender)dagen volgend op een aangetekende ingebrekestelling vanwege de andere partij nog in gebreke blijft, dan heeft deze partij het recht om deze overeenkomst van rechtswege te beëindigen, onverminderd het recht op schadevergoeding van de andere partij.

7.3. Het Belgische recht is van toepassing op deze overeenkomst.

7.4. Partijen zullen trachten ieder geschil in der minne te regelen. Als geen oplossing wordt gevonden, zijn de rechtscollages van het rechtsgebied van Brussel bevoegd om in het geschil uitspraak te doen.

Gedaan te Brussel op 21 december 2015.

Voor de afdeling Sociaal-Cultureel Werk,

Gerda Van der Plas,
Afdelingshoofd

Voor SoCiuS, de hosting van het
Transitienetwerk Cultuur,

Fred Dhont
Directeur